

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша

Рекомендовано до захисту

Протокол засідання кафедри № _____

від « _____ » _____ листопада _____ 2025 р.

Завідувач кафедри Ребрій О.В. _____

(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ПЕРЕДАЧА АНГЛІЙСЬКИХ РЕАЛІЙ-МІР У ХУДОЖНЬОМУ
ПЕРЕКЛАДІ НА УКРАЇНСЬКУ: ЖАНРОВА ЗАЛЕЖНІСТЬ І ЧАСОВІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Виконавець:

студентка: II курсу магістратури, групи АМП-61

Хатамова Аліса Баходирівна

Керівник роботи:

доцент Кальниченко Олександр Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол No _____ від « _____ » _____ 2025р.

Голова Екзаменаційної комісії _____

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РЕАЛІЇ-МІРИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД РЕАЛІЙ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ ПЕРЕДАЧІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	8
1.1. Поняття реалій у перекладознавстві	8
1.2. Класифікація реалій	11
1.3. Шляхи передачі реалій	15
1.4. Реалії-міри.....	18
Висновки за розділом 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДАЧА ОДИНИЦЬ ВИМІРУ ТА ГРОШЕЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ	29
2.1. Український переклад за радянських часів	29
2.2. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі історичного роману Вальтера Скота «Квентіна Дорварда»	33
2.3. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі твору Льюїса Керрола «Аліса в Країні Чудес»	37
2.4. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі антиутопії Джорджа Орвелла «Колгосп тварин»	39
2.5. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі пригодницького історичного роману Вальтера Скотта «Айвенго».....	43
2.6 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі роману Марка Твена «Пригоди Тома Соєра».....	46
Висновки за розділом 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕДАЧА ОДИНИЦЬ ВИМІРУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	50
3.1. Український переклад за часів незалежності	50
3.2. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі твору Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див» за часів незалежності.....	52

3.3. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі антиутопії Джорджа Орвелла «Ферма. Рай для тварин» за часів незалежності.....	53
3.4. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі пригодницького історичного роману Вальтера Скотта «Айвенго» за часів незалежності	56
3.5. Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі роману Френсіса Скотта Фіцджеральда «Кохання останнього магната».....	58
Висновки до розділу 3	61
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ	72
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	74
SUMMARY	76

ВСТУП

Проблема відтворення реалій, зокрема реалій-мір, у перекладі художніх творів залишається актуальною у зв'язку з потребою забезпечення культурної адекватності перекладу в умовах глобалізації та міжкультурної комунікації. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених загальним питанням перекладу реалій (С. Влахов, С. Флорин, Р. Зорівчак, П. Ньюмарк, Р. Леппігальме, Я. Педерсен, Б. Недергор-Ларсен, П. Куямякі), специфіка передачі одиниць виміру та грошових назв у художньому тексті потребує подальшого осмислення. Такі одиниці поєднують семантичну, культурну й історичну інформацію, а тому їх переклад вимагає особливого підходу, який враховує не лише мовні, а й культурно-когнітивні чинники. Необхідність збереження автентичності художнього твору при адекватному відтворенні національно маркованих елементів визначає **актуальність дослідження** проблеми перекладу реалій-мір у сучасному перекладознавстві.

Об'єктом дослідження є реалії-міри у художніх текстах англійської літератури, що становлять труднощі для їх адекватного перекладу українською мовою.

Предметом дослідження виступають особливості перекладацького відтворення реалій-мір англійських художніх текстів українською мовою у різні періоди та в різних жанрових контекстах.

Метою дослідження є комплексне вивчення особливостей передачі англійських реалій-мір у художньому перекладі українською мовою з урахуванням жанрової специфіки першотвору та історичного періоду здійснення перекладу.

Для досягнення визначеної мети необхідно розв'язати комплекс взаємопов'язаних завдань:

- вияснити, що таке реалії та розібратися в їх класифікації та способах передачі в перекладі;
- встановити, які існують типи реалій-мір;

- відшукати переклади, виконані в радянські часи, та повторні переклади цих текстів, зроблені за доби незалежності, в різних жанрах;
- відібрати з англomовних текстів речення з реаліями-мірами та їх українські відповідники;
- визначити способи передачі реалій-мір залежно від жанрової приналежності та часу перекладу;
- встановити, чи узгоджуються способи передачі з глобальними стратегіями форенізації / доместикації;

Матеріалом дослідження стали англomовні художні твори різних жанрів – історичний роман Вальтера Скотта *Quentin Durward* («Квентін Дорвард»), казка Льюїса Керролла *Alice's Adventures in Wonderland* («Аліса в Країні Чудес» / «Аліса в Країні Див»), антиутопія Джорджа Орвелла *Animal Farm* («Колгосп тварин» / «Ферма. Рай для тварин»), пригодницький історичний роман Вальтера Скотта *Ivanhoe* («Айвенго»), пригодницький роман Марка Твена *The Adventures of Tom Sawyer* («Пригоди Тома Соєра»), соціально-психологічний роман-вестерн Френсіса Скотта Фіцджеральда *The Last Tycoon* («Кохання останнього магната») та їхні переклади українською мовою, виконані у різні періоди (радянський та пострадянський). Загальний обсяг проаналізованого матеріалу становить 126 прикладів реалій-мір та грошей, відібраних з шести оригінальних текстів і їхніх перекладів. Добір матеріалу зумовлений різноманітністю жанрів, часових зрізів і перекладацьких прийомів, що дає змогу простежити вплив історичних, культурних і видавничих чинників на способи передачі реалій-мір та їхню жанрову варіативність.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних **методів**: метод порівняльного аналізу для зіставлення перекладів різних історичних періодів і жанрів, а також метод дескриптивного перекладацького аналізу для встановлення способів передачі реалій-мір і визначення чинників, що зумовлюють вибір певного перекладацького рішення.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ній вперше було здійснено спробу порівняти способи передачі реалій-мір, застосовані у радянський період і в добу незалежності України, що дозволило простежити динаміку змін у підходах до їх відтворення. **Новизна** також полягає у поєднанні лінгвістичного, культурологічного та історико-перекладознавчого аспектів аналізу, що дає змогу глибше зрозуміти механізми вибору перекладацьких рішень.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати поглиблюють теорію перекладу, зокрема в аспекті відтворення англійських реалій-мір у художніх творах українською мовою з урахуванням жанрової специфіки та часових трансформацій перекладацьких підходів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання у навчальному процесі та професійній перекладацькій діяльності. Матеріали дослідження можуть бути застосовані під час викладання курсів «Теорія і практика перекладу», «Порівняльна стилістика англійської та української мов», «Історія перекладу» та спецкурсу «Художній переклад», передбачених навчальними планами кафедри перекладознавства. Отримані результати можуть бути використані для підготовки практичних занять із аналізу перекладацьких рішень, укладання вправ з перекладу безеквівалентної лексики, а також при створенні методичних матеріалів з художнього перекладу. Розроблені спостереження й висновки сприятимуть формуванню у студентів перекладацької компетентності, розвитку чутливості до культурно маркованих елементів мови та усвідомленню ролі жанрового і історичного контекстів у процесі перекладу.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на науковій конференції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (листопад 2025 року). За результатами дослідження було написано статтю «Передача англійських реалій-мір у

художньому перекладі на українську: жанрова залежність і часові трансформації».

Структура кваліфікаційної магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку довідкових джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу та анотації англійською мовою. Обсяг основної частини роботи складає 62 сторінки. Список використаних джерел налічує 102 позиції, з яких іноземними мовами – 25, список довідкових джерел (28) та список джерел ілюстративного матеріалу (16).

РОЗДІЛ 1. РЕАЛІЇ-МІРИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД РЕАЛІЙ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ ПЕРЕДАЧІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Поняття реалій у перекладознавстві

Кожен текст має глибоке культурне підґрунтя, тому культурно зумовлені елементи вихідного тексту можуть створювати труднощі для перекладача, особливо коли між вихідною та цільовою культурами існують суттєві відмінності [23, с. 185]. Такі труднощі зазвичай визначають як екстралінгвістичні, оскільки вони пов'язані з матеріальною та соціокультурною реальністю поза межами мови. На відміну від них, інтралінгвальні проблеми зумовлені розбіжностями між мовами та особливостями їхнього функціонування [46, с. 238].

Відтворення культурно-специфічних елементів у художніх творах складне, адже вони відображають особливості культурного, історичного та мовного контексту, часто не маючи точних відповідників у цільовій мові [58]. Нова реалія може отримати назву за подібністю, суміжністю чи асоціацією, а засвоєння мови формує стереотипи та світобачення, притаманне кожній культурі [30, с. 685].

Крістіана Норд зазначає, що культурно-специфічні явища є відносними: вони можуть існувати й у інших культурах, не лише у двох порівнюваних [48, с. 34]. Хав'єр Франко Аїксела підкреслює, що поняття культурно-специфічних одиниць не є статичним і не обмежується постійними елементами [34, с. 57].

Слово «реалія» походить від латинського *realis*, множ. *realia* – «матеріальний», «дійсний» і позначає предмет або явище матеріальної дійсності. Ним позначають (переважно у філологічних текстах) предмет, річ, що існує або існувала матеріально, часто пов'язуючи його за змістом із поняттям «життя»; наприклад, «реалії європейського (суспільного) життя» [9, с. 8 – 9]. Разом із тим виникає потреба розмежування між реалією як

елементом дійсності та реалією-словом як мовним відображенням цього елемента. Реалія як предмет, навіть у межах країнознавства, має широке значення, яке далеко не завжди вкладається в рамки «реалії-слова», адже є елементом позамовної дійсності; реалія-слово як одиниця лексики певної мови є знаком, за допомогою якого ці предмети – їхні референти – можуть отримати своє мовне вираження. Очевидно, з метою прояснення цього питання деякі автори намагаються уточнити поняття, використовуючи поряд із терміном «реалія» також термін «реалія-слово [9, с. 8 – 9]. «Слова-реалії» позначають етноспецифічні поняття, що часто не мають прямого еквівалента в мові перекладу, що ускладнює їх відтворення. Реалії вважаються безеквівалентною лексикою, тобто такими словами, що не мають в мові перекладу еквівалента (у випадку нових слів-реалій, що перекладаються вперше). Саме через це реалії іноді складно перекладати» [16, с. 421].

Роксолана Петрівна Зорівчак розрізняє приховані та явні реалії. Приховані реалії можуть мати мовні відповідники, але їхні денотати у позамовній дійсності відрізняються, тому пряме заміщення позначень із різною стилістичною забарвленістю може ускладнити переклад. Наприклад, українське слово «рушник» позначає не лише побутовий предмет, а й атрибут певного звичаю чи обряду [13, с.72].

Реалії розглядаються у межах конкретної мовної пари і сприймаються як суттєво відмінні від подібних понять у культурі мови перекладу [43, с. 51].

У своїй книзі “Textbook of Translation” Пітер Ньюмарк уживає поняття “*cultural words*” для позначення лексичних одиниць, що відображають специфічні елементи культури та створюють труднощі при перекладі через відсутність точних відповідників у мові перекладу [47, с. 104].

Такі поняття можуть переходити між мовами й культурами: запозичення або кальки проникають у цільову мову, наприклад, через міжнародні новини (*tsunami*, *hijab* – цунамі, хіджаб). Після асиміляції в

цільовій мові вони вже не сприймаються як незвичні, хоча й продовжують позначати елементи вихідної культури. Найчастіше реалії представлені іменниками або іменними словосполученнями [23, с.186].

Згідно з *Oxford English Dictionary Online*, термін “realia” має два основні значення: освітні матеріали наочного характеру та реальні факти на противагу теоретичним конструктам. Друге тлумачення, хоча і ближче до предмета дослідження, акцентує на фактичності, а не на референційності явищ [50, с. 44].

В англійській мові на позначення реалій використовують також інші терміни: *culture-bound items*, *cultural terms*, *culture-specific elements*, *culture-markers*, *extralinguistic cultural references* тощо, що відображає різні наукові підходи та інтерпретації поняття «реальності» [23, с. 186]. Деякі дослідники підкреслюють, що слово «реалія» не завжди є точним або доцільним при аналізі творів фантастичного жанру. Зокрема, Міка Лопонен, досліджуючи переклад наукової фантастики та фентезі, пропонує неологізм *irrealia* («ірреалія») для позначення вигаданих об'єктів, які всередині художнього світу сприймаються як реальні, однак не мають відповідників у реальному житті [45].

Український дослідник Ілько Корунець в підручнику написаному англійською мовою не використовує поняття «реалія», а віддає перевагу ширшому визначенню – *units of nationally biased lexicon* [21, с. 150 – 151].

Семантичний аспект має ключове значення при передачі реалій у перекладі, адже слова або вислови містять унікальну культурну інформацію [58].

Попри те, що дослідники вживають різні терміни для позначення поняття «реалія», між ними існує спільне розуміння наукової значущості цього явища. Реалії мають подвійний характер, адже дають змогу одночасно вивчати культуру крізь призму мови та мову – у контексті культури [37, с. 182].

У художньому перекладі літературні тексти містять значну кількість різноманітних культурно специфічних елементів, що потребують від перекладача відповідного фонового знання [42].

Ян Педерсен говорить про позамовні культурні референції (Extralinguistic Cultural Reference, ECR), які стосуються позамовної сутності або процесу. До ECR відносяться місця, люди, інституції, звичаї, їжа тощо. Ян Педерсен створює цей термін, адже, вважає, що термін *realia* неоднозначний і стосується фактів, а не посилань [50, с. 43 – 44].

Розмежування понять позамовного культурного понять та реалій за Яном Педерсеном має важливе значення. Концепція ECR забезпечує аналізу культурно маркованих елементів, усуває термінологічну неоднозначність і охоплює як реальні, так і вигадані культурні референти.

1.2 Класифікація реалій

Найбільш розгорнуту класифікацію реалій розробили болгарські дослідники Сергій Влахов та Сидір Флорин. До реалій вони відносять події суспільного та культурного життя країни, громадські організації й установи, звичаї та традиції, предмети побуту, географічні назви, твори мистецтва й літератури, імена історичних постатей, громадських діячів, учених, письменників, композиторів, артистів, популярних спортсменів, персонажів художніх творів, а також природні явища (у цьому разі реалії мають регіональний характер) [9, с. 27]. Реалії вони класифікують за предметним поділом, просторовим (локальним), – залежно від національної та мовної належності, хронологічним – у синхронному та діахронному аспектах, за ознакою «знайомості» та перекладацьким поділом [9, с. 30]. За предметним поділом виділяють географічні (сопка, солончак, єті), етнографічні, суспільно-політичні. В етнографічних реаліях в свою чергу виділяють такі підкатегорії: побут (ракла), праця (бумеранг), мистецтво та культура (гопак), етнічні об'єкти (гуцул) та міри й гроші. Серед «мір і грошей» ще три категорії: а) одиниці мір: (напр., аршин, фут,

сажень, ярд, лі; пуд, акр, морген; кварта, чверть, бушель; лікоть); б) грошові одиниці: (напр., стотинка, копійка, ліра, талант, франк, песо, лев); в) просторічні назви тих та інших: сотка, п'ятак, червонець, дайм, нікель, половинка [9, с. 33]. В суспільно-політичних реаліях виділяють такі підкатегорії: адміністративно-територіальний устрій (губернія), органи влади (рада), суспільно-політичне життя і діяльність (ку-клукс-клан), військові реалії (яничар) [9, с. 33]. За місцевим поділом в площині однієї мови реалії поділяють на свої та чужі (запозичені слова іноземного походження). Свої в свою чергу поділяють на національні, локальні та мікрореалії, а чужі на інтернаціональні та регіональні. Та в площині декількох мов на зовнішні та внутрішні [9, с. 35].

Зорівчак класифікувала реалії за двома критеріями: історико-семантичними та структурними: історико-семантичні включають: власне реалії при існуючих референтах укр. «коломийка», англ. «Halloween» та історичні (семантичні архаїзми) укр. «тарниця (дерев'яне сидло)», англ. «priest's hole» (пристанище священника під час переслідування католиків. Структурні поділяються на реалії-одночлени (укр. «вечорниці», англ. «sheriff»), полічлени номінативного характеру (укр. «курна хата», англ. «banana split») та реалії-фразеологізми (укр. «стати під вінок», англ. «to reach the woolsack») [13, с.70 – 71].

Пітер Ньюмарк, спираючись на Юджина Найдю, класифікував культурні слова на наступні групи: довкілля (флора, фауна), матеріальний світ (їжа, одяг) та суспільна культура (дозвілля), організаціями, звичаями, діяльністю та жестами [47, с. 95].

Пекка Куямякі у фінському романі XIX ст. класифікує реалії за рубриками: суспільство, дозвілля, власні назви, природа, міфологія, предмети повсякденного користування. Типології відображають специфіку тексту. Систематизація реалій у класифікаціях дає змогу перекладачеві врахувати не лише культурно-історичний контекст, а й мовні особливості їхнього функціонування [44, с. 26 – 27].

Українська дослідниця Р. П. Зорівчак, британський перекладознавець Пітер Ньюмарк і фінський дослідник Пекка Куямякі пропонують схожі підходи до класифікації реалій, що відображають культурну специфіку мов. Зорівчак виділяє історико-семантичні (власне та історичні) й структурні типи реалій (одночленні, полічленні, фразеологізми), Ньюмарк – категорії, пов'язані з довкіллям, матеріальною та соціальною культурою, суспільними інституціями й звичаями. Куямякі, аналізуючи фінський роман XIX століття, розподіляє реалії за рубриками: суспільство, дозвілля, власні назви, природа, міфологія, предмети повсякденного користування. Загалом, типології реалій відображають специфіку тексту й допомагають перекладачеві врахувати культурно-історичний контекст і мовні особливості їх функціонування.

У сфері субтитрування зазвичай використовують класифікацію, що належить Брігіт-Недергор Ларсен. Вона виділяє чотири ключові категорії позамовних культурно-специфічних проблем: географія, історія, суспільство та культура, вони діляться на підкатегорії та рівні деталізації. Наприклад, категорія «суспільство» охоплює підкатегорії «рівень промислового розвитку/економіка», «соціальна організація», «політика», «соціальні умови» і «способи життя й традиції». Підкатегорія «способи життя й традиції» включає: житло, транспорт, їжа та харчування, одяг, предмети повсякденного вжитку та сімейні зв'язки [46, с. 211].

У сучасному медійному та ігровому контексті реалії мають не лише культурне, а й лінгвістичне значення: Сільвія Петтіні посилаючись на Мію Консальво зазначає, що відображення реальних культур у відеоіграх має мовний аспект, оскільки ігрові тексти нерідко включають елементи інших мов, що використовується для створення образів персонажів, які представляють неангломовні культури. Відтворення багатомовності та мультикультурності, особливо коли воно пов'язане з реальними культурами, становить багате джерело для подальших досліджень у сфері локалізації ігор, особливо якщо врахувати, що дедалі частіше ігрові світи

створюються мультикультурними командами для мультикультурних гравців [51, с. 184 – 185].

Ритва Леппігальме висловлює припущення, що окремі способи відтворення реалій узгоджуються з глобальною (макрорівневою) стратегією очужувального перекладу, тоді як інші – з одомашнювальним. Відтак їхнє застосування не завжди можливе в однаковій мірі, оскільки воно залежить від конкретного культурного контексту та історичного періоду [23, с. 189 –190].

«Одомашнення» (доместикація) означає адаптацію культури чи реалій, зокрема безеквівалентної лексики, до сприйняття іншої культури. «Очуження» (форенізація) передбачає збереження культурного контексту оригіналу через відтворення обставин, назв тощо. Ці терміни також використовують у дослідженнях, що перевіряють «гіпотезу множинних (повторних) перекладів») [27, с. 118]. Вперше ці терміни до сучасного перекладознавства запровадив Лоренс Венуті [56]. «Згідно з Венуті, панівна англо-американська практика перекладу і дискурс про переклад та перекладознавство віддають перевагу гладкописним та прозорим стратегіям, що має своїм наслідком «акультурацію», «в ході якої культурно інший асимілюється (одомашнюється), робиться зрозумілим» [27, с. 119].

Лоуренс Венуті посилаючись на Фрідріха Шляєрмахера зазначає, що «переклад ніколи не може бути цілком адекватним до оригінального тексту, Шляєрмахер дозволив перекладачеві обирати між двома підходами: доместикаційним методом – етноцентричним скороченням чужого тексту до культурних цінностей мови перекладу, тобто «поверненням автора додому»; форенізаційним методом – етнодевіантним тиском на ці цінності, щоб зафіксувати мовну й культурну відмінність чужого тексту, тобто «відправленням читача за кордон» [55]. «Тобто йдеться про вибір між двома підходами: орієнтуватися на оригінал – з його мовою, культурою та стилістичними особливостями, або на читача – з його мовою, культурою та смаками» [14, с. 22].

1.3 Шляхи передачі реалій

У наукових роботах з перекладознавства аналізується чимало підходів до передачі реалій. Розглянемо деякі з них.

Болгарські дослідники Сергій Влахов та Сидер Флорін загальну схему реалій в художньому тексті передають так: транскрипція. Цей спосіб полягає в тому, що реалія з мови оригіналу переноситься в мову перекладу за допомогою її графічної передачі, з максимально точним відтворенням звучання оригіналу. Приклади: англ. *whig* – болг. уиг; Переклад (заміна). *Неологізм*. Це створення нових слів або словосполучень для відтворення змісту реалії та збереження її національного колориту. а) *Калька* – дослівне (часто по частинах) перекладання іншомовного терміна. Приклади: *skyscraper* – болг. небостъргач, *lend-lease* – болг. заем-наем. б) *Полукалька* – частина слова перекладається, інша – залишається незміненою. Приклади: третій рейх (з нім. *Drittes Reich*), декабрист – англ. *Decemberist*. в) *Освоєння* – процес, коли іноземне слово набуває форми, що притаманне мові перекладу. г) *Семантичний неологізм* – слово або вираз, створений перекладачем для передачі змісту реалії, який не має етимологічного зв'язку з оригіналом. Приблизний переклад. Найпоширеніший спосіб передачі реалій, який дозволяє передати загальний зміст, але майже завжди втрачається національна або стилістична специфіка. а) *Родо-видова заміна (генералізація)* – заміна конкретного поняття більш загальним. Приклади: хата, – будинок, черевики, –взуття, мечеть, синагога, пагода – храм. б) *Функціональний аналог* – заміна реалії іншим об'єктом чи явищем, який викликає подібне сприйняття у читача, хоча і не є прямим відповідником. Приклади: шашки — болг. дама; в) *Опис, пояснення, тлумачення* – використовується тоді, коли інші засоби не підходять, і реалію необхідно пояснити. Контекстуальний переклад. Цей спосіб передбачає переклад з урахуванням контексту, який визначає значення реалії. Такий переклад відрізняється від словникового тим, що орієнтується на смислову відповідність у конкретній ситуації. Може застосовуватись замість

буквального перекладу, коли слово в контексті набуває іншого значення або потребує адаптації до логіки та культури мови перекладу [9, с. 48 – 51].

Р. П. Зорівчак виділяє такі способи: транскрипцію (транслітерацію), гіперонімічне перейменування, дескриптивну перифразу, комбіновану реномінацію, калькування, повне і часткове; транспозицію на конотативному рівні, метод уподібнення, контекстуальне розтлумачення реалій та використання ситуативного відповідника [13, с. 93]. Розглянемо найпоширеніші способи передачі реалій.

Транскрипція реалії полягає у відтворенні найточнішого відповідника шляхом передачі звучання слова *mamalyga* – мамалига. Гіперонімічне перейменування полягає у генералізації. Наприклад, укр. *свитка* може бути передано як *одяг*. Дескриптивна перифраза використовується, коли потрібен певний спосіб експліцитності у перекладі та наявні перифрастичні звороти. Комбінована реномінація (найчастіше транскрипція з описовою перифразою) часто використовується англомовними авторами, що пишуть про українські реалії *trembita* (*a ten-foot-trumpet*); Калькування – запозичення, за якого структурно-семантичні моделі мови-джерела відтворюються поелементно за допомогою мовних засобів мови-сприймача. Розрізняють повне та часткове калькування. Повне калькування передбачає буквальний переклад, а при частковому калькуванні частково перекладають, а частково будують з іншомовного матеріалу [13]. Транспозиція на конотативному рівні, ґрунтується на заміні української реалії реалією англомовного світу або англійською лексемою з конотативною інформацією з іншим денотативним, але рівновартним конотативним значенням. Для прикладу відносним відповідником *калини* в асоціативному плані буде *cranberry* (журавлина) [13]. Суттю методу уподібнення є відтворення семантико-стилістичних функцій реалії мови-джерела аналогом – реалією мови-переймача. Наприклад, *pirohy* – *dumplings*. Контекстуальне розтлумачення реалій полягає у роз'ясненні суті реалії у найближчому контексті *кора*, *the community council*. Ситуативний відповідник застосовують коли еквівалентна ситуація в

семантичній сфері може відтворюватися лише частково через нерівні мовні засоби, коли в даному контексті з'являється відповідник, який поза контекстом не має нічого спільного із семантикою мови джерела *свати* – *matchmakers* [13, с. 93 – 140].

Пітер Ньюмарк зазначає такі шляхи передачі реалій: перенесення. Процедура, за якою слово з мови оригіналу вводиться в текст мови перекладу, зазвичай із застосуванням транскрипції або транслітерації (*dachshund, dacha, coup d'etat*). Натуралізація – це процес, під час якого запозичене слово пристосовується до фонетичних і морфологічних норм мови перекладу. (*Perfomanz, Exhalation*). Культурний еквівалент – приблизний переклад, коли слово з культури мови оригіналу передається словом з культури мови джерела *baccalauréat – the French A level. Montecitorio – the Italian Westminster*. Функціональний еквівалент передбачає використання слова, нейтрального щодо культури, іноді з новим специфічним терміном. Описовий еквівалент. У перекладі іноді потрібно пояснювати слово через опис, а іноді – через його функцію; іноді обидва підходи поєднують для повного пояснення (*Samurai – «the Japanese aristocracy from the eleventh to the nineteenth century» (onuc) + «to provide officers and administrators» (функція)*). Синонімія та калькування [47, с. 81 – 84].

В'ячеслав Іванович Карабан зазначає такі способи перекладу: словникові відповідники, вибір варіантного відповідника, транскодування, що в свою чергу поділяється на транскрибування, транслітерування, змішане транскодування та адаптивне транскодування; калькування, контекстуальна заміна, смисловий розвиток, антонімічний переклад, описовий переклад; та такі перекладацькі та лексичні трансформації, як конкретизація значення слова, генералізація, додавання слова, вилучення слова, заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, перестановка слова [16, с. 279 – 314].

Болгарські дослідники Сергій Влахов та Сидер Флорін зауважують, що вибір перекладацького прийому для передачі реалії залежить від

кількох передумов: від характеру тексту, значущості реалії у контексті, від характеру самої реалії, її місця в лексичних системах мови оригіналу та мови перекладу, від самих мов – їхніх словотворних можливостей, літературної та мовної традиції, та від читача перекладу (у порівнянні з читачем оригіналу) [9, с. 51].

У своїй книзі «Перекладацькі рішення» Ентоні Пим, аналізуючи дослідження Жана-Поля Віне і Жана Дарбальне, зауважує, що кожна типологія визначається не лише мовами, з яких вона наводить приклади, а й у ширшому сенсі – культурно специфічними політичними ідеологіями, що стосуються цих мов, особливо їхнім відносним престижем та співвідношенням влади [52, с. 34 – 35]. У своєму порівняльному дослідженні англійської та французької мов Віне й Дарбельне зазначають, що дієслово *nod* та вислів *hocher la tête* позначають культурно-специфічні жести, які важко точно передати іншою мовою [57, с. 69].

Спільним у дослідників є усвідомлення різнобічності перекладацьких проблем. Особливо це проявляється у випадку з реаліями, тому що вони відображають культурно зумовлені ідеології та історичні уявлення.

До реалій також відносяться реалії-міри та реалії-грошей, які ми детально розглянемо в наступному підпункті.

1.4 Реалії-міри

Наскільки нам відомо першим хто вказав на проблему передачі реалій-мір, які ще називають мезуративами, був професор Харківського університету Олександр Мойсейович Фінкель. У праці «Теорії й практика перекладу», першій перекладознавчій праці в Східній Європі, яка вийшла в Харкові в 1929 році, він писав: «більшу одноманітність і практичну, і принципову можна помітити у перекладі назв мір, ваги, монет тощо. Перераховувати кілограми на фунти, а долари на карбованці є справа торгівельно-математична, а не перекладацька. Тому найкраща путь в

даному разі є збереження тубільних назв; полегшити читацьке сприймання тут краще всього можна через примітки та пояснення. Особливе значення такий метод має там, де є окремий спосіб лічби, як, наприклад у морській справі, де віддаль міряють вузлами та кабельтовими, а час – не годинами, а «склянками». Взагалі лічильні назви мають майже термінологічний характер, і тому не можна примушувати римських законодавців лічити на гони, а Санчо-Пансо – на шаги» [32, с. 51].

Як зазначають у своїй статті Кальниченко О. А. та Колесник І.В. «Культурологічні аспекти перекладу»: «реалії-міри (мезуративи) можуть становити як при розумінні, так і при відтворенні в перекладі суттєві складнощі. Перед перекладачем при зустрічі з мезуративом завжди постає питання: транскодувати його (тобто, транскрибувати або транслітерувати) чи перекладати (замінювати)» [19, с. 107 – 109].

Назви одиниць виміру ваги, довжини, площі, об'єму рідин і сипучих речовин мають низку особливостей, які варто враховувати під час перекладу. Більшість таких назв належать до термінології мови оригіналу, а статус реалій вони отримують через те, що не є універсально поширеними. З огляду на те, що сучасна тенденція спрямована на запровадження метричної системи в усіх країнах, з часом реалії-міри у синхронічному вимірі можуть зникнути. Потреба в детальнішому аналізі перекладу реалій-мір зумовлена як відмінностями в підходах до цього питання в художній літературі, так і надто спрощеними або, навпаки, відсутніми теоретичними рішеннями, що спостерігаються в окремих працях з теорії перекладу [9, с. 82].

Алла Харіна зазначає, що реалії-виміру можуть стати перекладними у двох випадках: коли дія відбувається в сучасних умовах, але культура перекладу та культура оригіналу не мають однакової системи вимірювання на момент перекладу (як у випадку з дюймом у США та сантиметром у більшості країн); коли дія відбувається в минулому, а культура перекладу і культура оригіналу не мали однакової системи вимірювання на той час (як у випадку з багатьма архаїчними одиницями вимірювання) [43, с. 214].

Розглянемо основні положення реалій-мір за Сергієм Влаховим та Сидором Флорінім. Одиниці вимірювання, що супроводжують числівники або інші кількісні слова, у будь-якому тексті несуть інформацію про конкретну відстань, вагу, об'єм тощо. Щоб правильно її сприйняти, читач має знати фактичні значення цих мір або принаймні мати приблизне уявлення про них. З цього випливає очевидний висновок: у перекладі значення таких одиниць слід зазначати прямо або ж подавати так, щоб читач міг їх інтуїтивно зрозуміти. Точні величини всіх фізичних одиниць можна знайти у спеціалізованих довідниках і енциклопедіях. В художній літературі одиниці вимірювання застосовуються для створення образів у тексті, передають приблизні величини і сприймаються переважно через уяву читача. Точність числових значень не є настільки важливою, як у науково-технічних текстах; тут більш типовою є наближена передача. Тому в художніх творах часто зустрічаються позначення, які не відзначаються високою точністю. Наприклад: *a span or so, more than two pounds, etwa zwei Morgen, фунта три*. Читач часто розуміє чужу реальність-міру лише приблизно з контексту, за словами, на кшталт «всього», «цілих», «не більше». Часто відбувається несвідоме прирівнювання до аналогічної міри рідної системи, що може призводити до неточності: наприклад, «п'ять сажнів» мимоволі сприймаються як «п'ять метрів». Пом'якшений колорит багатьох реалій-мір, їх приблизні, «округлені» значення, а також роль у формуванні художнього образу – тобто вплив на уяву читача більше, ніж на його розум – роблять у багатьох випадках доцільним використання функціонального аналога при перекладі. Такий підхід дозволяє забезпечити повну нейтральність заміни там, де це потрібно, а за потреби передати відповідний національний та / або історичний колорит. В певних випадках перекладачу треба зберігати вихідні цифрові дані або міри, тоді найбільш вдалим прийомом передачі реалій-мір буде транскрипція. Згідно із спостереженнями дослідників, так і вчиняє більшість перекладачів навіть у тих випадках, коли це книги не суто художні. Наприклад, у книгах про подорожі зазвичай знаходимо

безліч транскрибованих мір, обумовлених у виносках. У принципі таке рішення правильне, оскільки колорит у цих книгах відіграє важливу роль, проте існує певне захоплення в цьому відношенні. Якщо в сучасному тексті перекладач перекладатиме міри, звичні для автора, на звичні для читача, то такий текст навряд чи можна вважати «знебарвленим», тим більше що колорит компенсується зазвичай іншими реаліями (наприклад, географічними назвами), властивими вже не автору, а описуваним ним народам і країнам. Введення неперекладених реалій-мір ускладнює читання і сприйняття написаного; читач щохвилини звертається до виносок, щоб отримати ясне уявлення про описувану дійсність.

«Підсумувавши сказане про транскрипцію реалій-мір, потрібно зазначити, що й тут діють загальні положення про транскрипцію реалій взагалі: 1) у принципі не рекомендується вводити – у текст перекладу та в мову – нове слово заради екзотики, тобто там, де можна дати повноцінний переклад, краще не транскрибувати, і 2) більш-менш знайомі, часто вживані в перекладах реалії-міри (миля, фут, фунт, унція, верста, аршин), величини яких хоча б приблизно відомі читачеві, здебільшого не потребують особливих пояснень». При вживанні в оригіналі не за прямим призначенням – у вигляді метафор, порівнянь, у складі фразеологізмів тощо – реалії-міри, будучи стертими реаліями, передаються переважно нейтральними засобами або, принаймні, позбавленими національного забарвлення щодо мови перекладу. «Будучи реаліями, одиниці мір належать до безеквівалентної лексики і, як було сказано, при перекладі або транскрибуються, або передаються тими чи іншими замінами. Однак, як цікавий виняток, є такі назви мір, які, не перестають бути реаліями, але мають еквіваленти в мові перекладу. До них належать назви деяких, нині небагатьох, традиційних мір, наявність еквівалента в яких зумовлена, наприклад, їхнім походженням від антропометричних вимірювань, схожих або близьких у різних народів. Частина цих реалій має еквіваленти лише в лінгвістичному плані: це лексичні одиниці, референти яких у різних народів зазвичай неоднакові. Так, англійську міру довжини фут раніше

перекладали болгарським словом *стъпка*, незалежно від відмінностей у фактичних розмірах цієї міри. Той же лікоть, про який уже йшлося, існував (і існує) в багатьох народів і має в кожній мові свою назву – англ. cubit і ell, фр. aune, нім. Elle, іт. braccio, чес. loket, болг. лакът. Незважаючи на помітні, з точки зору числового змісту, відмінності – між 45 і 120 см, – усі ці назви ми вважаємо еквівалентами. В художній літературі згадані фактичні розбіжності не заважають перекладацькій еквівалентності». Влахов та Флорін зазначають: «правило послідовного вживання прийнятої лексичної одиниці в тексті, яке стосується насамперед термінів (від початку до кінця тексту для одного поняття вживається один термін), діє здебільшого щодо реалій, а особливо тих з них, які є назвами мір. У принципі не можна змішувати версти з кілометрами і кілограми з фунтами. Але й тут, як щодо інших реалій, «правило» не може мати абсолютної сили: якщо перекладачеві вдасться вжити одиниці мір різних систем так, щоб це не впадало в око, щоб читач не спотикався і не дивувався, і, з іншого боку, якщо йому вдасться підкреслити реалію як елемент колориту там, де це необхідно, – переклад слід визнати адекватним. На завершення слід підкреслити, що реалії-міри, які мають яскравий історичний і національний колорит, розглядаються як звичайні реалії, як носії колориту. Такими є старі народні міри, переклад яких найчастіше здійснюється шляхом транскрипції або функціонального аналога» [9, с. 82 – 88].

Розглянемо переклад реалій-грошей. Переклад назв грошових одиниць в теоретичних працях зазвичай розглядають разом із перекладом реалій-мір, проте він має власні специфічні особливості. На відміну від реалій-мір, які передають кількісну чи смислову інформацію, реалії-гроші здебільшого транскрибуються, оскільки вони тісно пов'язані з конкретною країною та її символом. Так, лев асоціюється з Болгарією, а рупія – з Індією, хоча рупії також існують і в інших країнах. Тому за потреби, варто уточнювати національну приналежність, наприклад, «американський долар», «швейцарський франк або бахрейнський динар». Такі одиниці мають, за рідкісними винятками, неоднакову номінальну вартість;

наприклад, майже кожен з різнонаціональних доларів має свій самостійний курс. Інакше кажучи, тут однаковість реалій аж ніяк не свідчить про однаковість їхніх референтів. Крім того, неоднаковим часто буває й поділ цих основних грошових одиниць на розмінну монету: цент, будучи, як правило, сотою частиною долара, є назвою такої ж частини низки інших валют [9, с. 88]. Реалії-гроші можна поділити на: 1) суворо індивідуальні, пов'язані з певною країною, які представляють собою справжні реалії – драхма (Греція), злотий (Польща), лек (Албанія), лея (Румунія), тугрик (Монголія) тощо, або 2) такі, що потребують для уточнення своєї національної приналежності означення типу зазначених вище. Чимало грошових одиниць походять від вагових одиниць, які використовувалися в давнину для вимірювання цінних матеріалів, передусім золота й срібла, що виконували роль загального еквівалента. До таких належать фунт, який і досі зберігає значення міри ваги, драхма – також, проте лише в аптечній справі, гривня, динар, лівр, талант тощо [9, с. 89]. «У більшості мов існують традиційні для тих чи інших грошових одиниць форми, які нерідко є радше перекладом відповідної реалії. Яскравий приклад – англ. round – болг. фунт болг. лира или фунт стерлинг. Навіть якщо розглядати найближчі до оригіналу передачі, виявляється, що закріплена в тій чи іншій мові форма не завжди відповідає класичному поняттю транскрипції. Наприклад, лев у французькій мові отримав нарощення – *a*, що походить від форми множини болгарського слова – *leva*; деякі назви грошових одиниць, хоча й передаються однаковою транскрипцією, мають різне написання й звучання в оригіналі та інших мовах». Наведені аргументи дають підстави засумніватися в тому, чи всі назви грошових одиниць є реаліями. «Оскільки серед них справді є позбавлені національного та / або історичного колориту, які, отже, не можна вважати реаліями у справжньому розумінні слова, лексику, що позначає гроші, можна розділити на: національні грошові одиниці (основна валюта і розмінна монета), що мають певну вартість, номінал – лев, стотинка, копійка, пенс, фунт стерлінгів, лира, та одиниці, які з низки причин (зазвичай історичних)

втрапили тією чи іншою мірою точно вартісне значення, а поряд з ним і яскравість національного забарвлення, і використовуються розширено (іноді у складі сталих сполучень), у значенні грошей взагалі, якоїсь суми, здебільшого незначної. Наприклад, фр. есу, denier; болг. сантим». Дослідники зауважують, що «реаліями слід вважати лише одиниці першої групи; другі ж зазвичай є реаліями тільки в діяхронічному плані, тобто в текстах, де їхня функція пов'язана з тим часом, коли вони ще не вийшли з ужитку, тобто де вони фігурують як історичні реалії». Природним способом перекладу, що дає змогу узагальнити значення, є заміна назви грошей на функціональний аналог – переважно на назви другої групи, які, мабуть, є в усіх мовах. «Якщо такий прийом виявиться незручним, то можна подумати й про переклад іншими нейтральними засобами, насамперед заміною родовим поняттям: «гроші», «сума», при ширшому узагальненні змісту «багато», – «мало», або, нарешті, навіть опустивши важко перекладну валюту». В окремий розділ предметної класифікації були виділені грошові одиниці та одиниці-міри, що відрізняються стильовим забарвленням. Таке виокремлення на основі стилістичного критерію є недостатньо обґрунтованим, адже використання в розмовному чи зниженому стилі не впливає на предметне значення: англ. dime – 10 центів, Groschen австр. – 1/100 шилінга. Основною ознакою, за якою nickel або dime, sou або écu відрізняються від своїх сучасних «нормативних» синонімів, залишається їхня належність до іншого стилю (розмовний, просторіччя, діалект, жаргон). Порівнявши «п'ять сантимів» – sou, чи «долар» – buck з огляду на їхні стилістичні (й інші) відмінності, легко помітити, наскільки збідніє переклад, якщо всі ці варіанти передавати виключно офіційною назвою грошової одиниці. Підсумовуючи можемо сказати «як і з іншими реаліями, тут можливі інші прийоми перекладу – родо-видовими відповідниками, шляхом опису тощо, але загалом рідко вдається досягти дуже хороших результатів, через що й доводиться шукати компенсацій в інших місцях контексту» [9, с. 89 – 92]. Успішність роботи з фінансовими реаліями безпосередньо залежить від експертного знання

валютних особливостей країни оригіналу, що робить лінгвокультурну ерудованість перекладача абсолютною необхідністю [17].

Олександр Мойсєвоч Фінкель зауважує, що «здебільшого існуюча практика залишає такі назви без перекладу, але зрідка все ж можна помітити спроби «перекладу», тобто перерахунку незвичних мір на звичні: так, назву відомого роману Жюль Верна «20 тисяч ль'є під водою» перекладають або як «80 тисяч верст», або як «80 тисяч кілометрів». Заміна ль'є на кілометри аж ніяк не краща, ніж на верстви; це так само, як примусити перса рахувати в доларах, а не в карбованцях, щоб зробити зрозумілішим його рідні тумани» [32, с. 51].

Переклад реалії-мір, в українському контексті досліджували також такі дослідники, як М. Каранєвич [17] та О. Лотоцька [24]. Згідно з М. Каранєвич [17], досягненню «рівноцінного комунікативного ефекту» в англо-українському художньому перекладі сприяє генералізація. Під цим терміном розуміють стратегію, коли перекладач замінює слово з конкретним, вузьким значенням на слово із значенням більш загальним і широким. У своєму дослідженні О. Лотоцька зосереджується на специфіці передачі культурно-специфічних одиниць (реалій), аналізуючи фундаментальні відмінності між американським та українським культурними просторами [24].

Коли говоримо про передачу реалій-мір чи реалій-грошей, то не можна оминути тему виносок, коментарів та інших паратекстуальних елементів. Основоположним тут дослідженням є праця Кетрін Бетчелор. У своїй роботі Бетчелор [36] посилається на цитату Жєрєра Жєнетта [40], який визначає паратекст «як поріг між текстом і контекстом» [40]. Бетчелор зауважує, що паратекст має здатність впливати на те, як саме сприймається текст [36, с. 142].

Як зазначає Шєхназ Тахір-Гюрчалар: «супроводжуючи переклади, паратексти (як перитекстуального, так і епітекстуального характеру) передають велику кількість відомостей, включаючи підказки щодо помітності / прозорості перекладача, цільової читацької аудиторії, мети

перекладу або концепції перекладу, що підтримується конкретною культурою та / або видавцем, що й знаходить відображення у способі подання цього тексту на титульній сторінці» [41].

Проаналізуємо примітки, які я знайшла для своєї роботи.

Так, у перекладі «Аліси в Країні Див» Льюїса Керролла, який було виконано Валентином Корнієнко [87] зустрічаємо уточнювальні коментарі: «один дюйм дорівнює 2.54 см», «Один фут дорівнює приблизно 30 см», «Одна миля дорівнює приблизно 1.6 км».

У перекладах історичних творів примітки часто використовуються для пояснення застарілих одиниць виміру, які вже не функціонують у сучасній культурі. Наприклад, у перекладі «Квентіна Дорварда» Вальтера Скота, виконано А. О. Білецьким та Н. О. Білецькою [93] пояснюються міри: п'є – старовинна французька міра довжини, дорівнювала 33 см (6 п'є дорівнювали туазі), туаз, або туаза, старовинна французька міра довжини, що дорівнювала 1 м 949 мм; дукат – старовинна золота монета; ліар – стара французька мідна монета, яка дорівнювала чверті су.

У перекладі твору Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра», виконано Юрієм Корецьким зустрічаємо примітку: ярд – англійська міра довжини (0, 91 метра). Фут – 0,31 метра [95].

У перекладі роману Френсіса Скотта Фіцджеральда «Кохання останнього магната», що належить Ігорю Ільїну та Олександрю Кальниченко зустрічаємо такі примітки: квортер – монета в 25 центів; нікель – монетка в п'ять центів. Виготовляється зі сплаву міді та нікелю, звідси й назва; дайм (англ. *dime*) – монетка коштом у 10 центів, або одну десяту долара [96].

Проаналізувавши вище зазначені приклади, можемо підкреслити, що коментарі перекладача відіграють важливу роль у культурній адаптації літературних текстів, створюючи необхідні умови для розуміння одиниць, що залишаються чужими для аудиторії. Це особливо актуально щодо історичних систем вимірювання, давніх грошових одиниць, та латинських висловлювань, які вимагають додаткового тлумачення для забезпечення

повноцінного сприйняття літературного твору. Отже, перекладацькі коментарі виступають певним культурним провідником, що з'єднує різні історичні періоди та робить класичну спадщину зрозумілою для сучасних читачів.

Аналіз теоретичних засад та практичних прикладів перекладу реалій свідчить про необхідність виваженого підходу до передачі культурно-маркованих елементів. Приклади з перекладів творів Л. Керролла, В. Скотта, М. Твена, Ф. С. Фіцджеральда демонструють успішність використання приміток для пояснення реалій-мір та грошей. Такий підхід дозволяє читачеві отримати повноцінне уявлення про культурний контекст оригіналу, не втрачаючи при цьому оригінальність твору. Особливо важливим є висновок про неприпустимість механічного перерахунку культурно-специфічних одиниць в художній літературі, оскільки це призводить до втрати національного колориту та спотворення авторського задуму.

Висновки до розділу 1

- 1) Реалії вимагають від перекладача врахування як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних факторів. Систематизація реалій у перекладі є ключовим інструментом для врахування як культурно-історичного контексту, так і мовних особливостей. Реалії надають тексту конкретного місцевого та історичного забарвлення, підкреслюючи його національні чи часові особливості.
- 2) Розмежування понять позамовного культурного поняття та реалій за Яном Педерсеном має важливе значення. Концепція ECR (Extralinguistic Cultural Reference) забезпечує точність аналізу культурно маркованих елементів, усуває термінологічну неоднозначність і охоплює як реальні, так і вигадані культурні референти.
- 3) Класифікаційні системи реалій, розроблені С. Влаховим та С. Флоріним, Р. П. Зорівчак, П. Ньюмарком, Б. Недергор-Ларсен, П. Куямякі та В.

Карабаном, демонструють схожі підходи до систематизації культурно-маркованих елементів.

4) Вибір передачі реалій залежить від різних факторів: жанру твору та перекладацької стратегії (форенізації чи доместикації).

5) Особливо показовою є група реалій-мір та реалій-грошей, переклад яких вимагає балансу між точністю передачі кількісної інформації та збереженням культурно-історичного колориту.

6.) Важливу роль у забезпеченні адекватного сприйняття реалій відіграють паратекстуальні елементи – коментарі, виноски, пояснення. Аналіз перекладів свідчить, що виважене використання приміток дозволяє зберегти автентичність оригіналу, водночас забезпечуючи необхідний культурний контекст для розуміння твору.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДАЧА ОДИНИЦЬ ВИМІРУ ТА ГРОШЕЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

2.1 Український переклад за радянських часів

Перекладацька ситуація в радянській Україні залишалася напруженою протягом усього періоду її існування.

Як зазначає Максим Стріха у своїй книзі «Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням» період 1920-х років, який історики називають «розстріляним відродженням», характеризувався злетом перекладацтва. Проте, з кінця 1920-х років і протягом 1930-х років чимало представників української інтелігенції було репресовано та відправлено до таборів. Наприкінці 30-х років український переклад виявився майже повністю «прорідженим», і з провідних перекладачів уціліло буквально кілька осіб. Боротьба тривала вже не стільки з людьми, скільки з самою мовою. Унаслідок кількох правописних реформ було офіційно ліквідовано граматичні форми, що відрізнялися від російської мови, а також ретельно вилучено «націоналістичну» лексику. Так формувалася, користуючись орвелівською термінологією, специфічна «новомова» [31, с. 251 – 252].

Як зауважують Олександр та Наталія Кальниченко, у 1933–1935 роках в УРСР розгорнулася безпрецедентна в історії перекладацької діяльності кампанія проти «націоналістичного шкідництва» в перекладах, яка торкнулася перекладів творів Горького та Шолохова [15, с. 254].

Український переклад 1930–1950-х років формувався в умовах постколоніального контексту: перекладачі працювали в межах радянського колоніального дискурсу, покликаною утвердити ідею «піднесення» української радянської нації [31, с. 260]. Державна політика сприяла перекладам із «братніх республік СРСР» та «соціалістичних країн», серед яких траплялися як якісні, так і посередні зразки. Водночас у другій половині ХХ століття за умов більшовицького режиму цензурні

обмеження щодо вибору іноземних авторів для перекладу українською були значно суворішими, ніж для перекладів російською. Це свідчить про намагання знизити привабливість української мови та стимулювати асиміляційні процеси в межах СРСР [31, с. 261]. Інтенсивно в той час в Україні українською мовою видавалися твори російської класичної літератури [31, с. 261]. Приклади включають переклади Чехова М. Рильським («Бабы» – «Баби», «Мужики» – «Мужики»). Хоча вже тоді М. Рильський звертав увагу на неточність такого перекладу: в українській мові «баба» означає тільки «стару жінку» або «повитуху», а «мужик», що в російській звучить цілком звично, для українського вуха має принизливий присмак [29]. Варто згадати Павла Тичину, деякі його перекладацькі досліді (переважно з раннього періоду) заслуговують на увагу. Певною мірою вони розвивають «барокову» лінію, яку своїми мовними новаторствами заклав Куліш [31, с. 266].

Поворотним моментом став 1955 рік із перекладом «Фауста» Миколи Лукаша, який продемонстрував здатність української мови працювати з найскладнішими текстами без російських проміжних перекладів [10]. З 1958 року виходив журнал *Всесвіт*, присвячений перекладній літературі, з публікацією творів «прогресивних зарубіжних авторів» [31, с. 285].

Перекладна діяльність розвивалася й серед української діаспори, де відсутність цензури дозволяла видавати заборонених у СРСР праці. Українською мовою з'явилися «Кантос» Езри Паунда, «Поневолений розум» Чеслава Мілоша, новели Франца Кафки та, нарешті, Біблія. Проте діаспорні перекладачі стикалися з віддаленістю від живого мовного середовища та труднощами донесення творів до основної аудиторії [31, с. 317]. Значний внесок зробили Ігор Качуровський, Тодось Осьмачка, Василь Барка та Ігор Костецький [26, с. 364]. Альтернативний рух формувався не лише за межами країни; українські перекладачі опозиційного спрямування працювали під ідеологічним тиском, включаючи «невольничий переклад», яку втілювали П. Грабовський, М.

Зеров, Г. Кочур, Д. Паламарчук. Цю трагічну і водночас величну лінію довелося підхопити Івану Світличному та Василю Стусу вже у 1970–1980-х роках [31, с. 333 – 334].

Розглянемо періодизацію розвитку української перекладацької традиції, що належить Григорію Кочуру. У своїй статті «Здобутки й перспективи», опублікованій 1968 року у журналі «Всесвіт» [22], він виокремлює умовно 3 етапи: перші 15 років після революції (тобто до 1932р.) – у цей період, який характеризується як «час великого піднесення й активізації перекладацької діяльності», особливо вирізняється творчість Миколи Зерова, Максима Рильського, Валер'яна Підмогильного, Володимира Самійленка, Павла Филиповича, Михайла Драй-Хмари, Дмитра Загула, Івана Кулика, Михайла Калиновича, Павла Тичини, Миколи Бажана та сходознавця Павла Ріттера. Саме тоді з'явилися перші багатотомні видання перекладених авторів (зокрема Мопассана, Франса, Лондона, Золя) і почали формуватися засади української теорії перекладу (М. Зеров, С. Родзевич, П. Филипович) [20]. Догмати соціалістичного реалізму засуджували «елітарний» буквалізм в перекладі і бачили в ньому прояв «літературного формалізму», а потім – навіть «космополітизму». Причина такої установки пояснювалась тим, що «вільний» переклад виправдовував цензуру і «поліпшував» оригінальні тексти (неприйнятні для цензури уривки легко було виключити) [39, с. 4]. Період 1920-х – початку 1930-х рр. можна назвати періодом розквіту перекладацької справи, з значним розмаїттям шкіл і задумів. У перекладацькому процесі випробовували себе багато талановитих українських письменників як старшого покоління (Степан Васильченко, Христина Алчевська, Людмила Старицька-Черняхівська, Андрій Ніковський, Леонід Пахаревський, Микола Сагарда та інші), так і середнього – неокласики (Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара, Освальд Бургардт та Максим Рильський), Валер'ян Підмогильний, Микола Іванов, Павло Тичина, Микола Терещенко, Іван Кулик, Дмитро та Марія Лисиченко, Євген Касяненко, Майкл Йогансен та інші. Свою перекладацьку майстерність

тоді формували Василь Мисик, Борис Тен, Микола Бажан, Леонід Первомайський та інші молоді талановиті поети, літератори та прозаїки [20].

Наступний період історії української перекладацької традиції, як його охарактеризував Г. Кочур [22], певний занепад перекладацької справи у сфері художньої літератури. Близько у 1933 році масштаби перекладацької діяльності деякою мірою скорочуються. Згорнення політики українізації та придушення українського культурного життя супроводжувалися цілеспрямованими діями радянського уряду, спрямованими на звуження сфер уживання української літературної мови. Українську витісняли з армійського життя, технічних і наукових галузей, а також «очищали» від європеїзмів, замінюючи їх російськими словами та конструкціями з метою поступового зведення її ролі до статусу регіональної «другої мови» [14].

7–8 років перед війною та перші повоєнні роки (тобто включно до 1953–1954 років) – характеризувалися спадом перекладацької діяльності та нерідко перекладу з мови-посередника, тобто переклади з перекладів – непрямі переклади зарубіжних творів українською не з оригіналу, а з російської мови. Однак були й досягнення (переклади з Шекспіра та Байрона Юрія Корецького та хрестоматія Олександра Білецького «Антична література») [20, с. 96]. У цей період поширилася практика замовлення нових перекладів і здійснення нових редакцій вже існуючих. Як зазначає Олександр Кальниченко: «пізніші переклади одного й того самого джерельного тексту однією й тією ж цільовою мовою, як і перегляд для перевидання існуючих раніше перекладів, що включає їхнє редагування, модернізацію та корекцію, широко представлені в українській традиції перекладу художньої та суспільно-політичної літератури протягом 1930–50-х років» [14, с. 14]. З середини 1950-х років спостерігається активізація перекладацької діяльності та поява перекладів, на яких можуть повчитися й автори оригінальних творів («Декамерон» М.

Лукаша та «Одіссея» Бориса Тена), а також «пожвавлення критичної думки довколо питань перекладу» (О. Кундзіч) з середини 1950-х [20].

Таким чином, класифікація Григорія Кочура демонструє мінливий характер розвитку українського перекладу в радянський період: від розквіту 1920–1930-х років через глибокий занепад середини ХХ століття до поступового відродження з середини 1950-х років. Ця періодизація відображає не лише динаміку перекладацької діяльності, але й ширші політичні та ідеологічні трансформації, які визначали долю української мови й культури в СРСР.

Під негласною забороною перебував український науковий переклад. Жодне видавництво УРСР не друкувало перекладних наукових праць – байдуже, чи то з гуманітаристики, чи то з природничих наук (для справедливості зазначмо, що до середини 1980-х поза сферою гуманітаристики практично припинився й видрук оригінальних наукових монографій українською мовою) [31, с. 19].

Академік І. Білодід назвав такі переклади здобутком української перекладацької школи [5, с. 3]. Проте набагато переконливішою є точка зору Оксани Забужко, згідно з якою тотально калькована, нежива мова українських перекладів «класиків» слугувала цілком конкретній меті: продемонструвати читачеві «всю нераціональність, марність використання абсолютно підпорядкованій, повністю подібною до російської і тому просто надлишковою мовою» [12, с. 122.].

2.2 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі історичного роману Вальтера Скота «Квентіна Дорварда»

Історичний роман «Квентін Дорвард» було опубліковано у 1823 році і критики вважають його одним із найвидатніших досягнень Вальтера Скотта. Події «Квентіна Дорварда» розгортаються у другій половині XV століття – в одну з найзахоплюючих епох в історії Європи. XV століття називають ерою великих відкриттів та винаходів. У 1492 році Христофор

Колумб, прагнучи знайти морський маршрут з Європи до Індії, досяг одного з островів поблизу величезного, до того невідомого континенту – Америки. Через шість років португалець Васко да Гама, обігнувши Африку та мис Доброї Надії, відкрив морський шлях до Індії. А близько 1450 року було винайдено друкарський верстат, що започаткував масове друкування книг і сприяв поширенню знань [3, с. 9].

У романі розповідається про протистояння французького короля Людовіка XI – дипломатичного та хитрого політика – та герцога Карла Бургундського, сміливого і чесного володаря. Головним героєм твору є молодий шотландець Квентін Дорвард, який рятується втечею від ворогів, що вбили членів його родини. Залишивши батьківщину, він вступає на службу до короля Людовіка XI. На його долю випадає безліч небезпечних і водночас романтичних пригод [92].

Як зазначає дослідниця Лада Коломієць у своїй книжці «Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років», переклад цього роману було виконано Андрієм Олександровичем Білецьким – у 1936 році у видавництві «Дитвидав» за редакції Майка Йогансена та з примітками О. І. Білецького [20, с. 17]. Цей переклад неодноразово передруковувався (1937 вже без згадки редактора; 1956 – з ілюстраціями М. Штаєрмана і передмовою, як і в попередніх виданнях Олександра Білецького, перекладений та з примітками А. О. Білецького та Н. О. Білецької; 1973 – без зазначення перекладача; 2001 – з післямовою Н. Білик; 2008 – року без зазначення імен перекладачів; і 2015 – із зазначенням перекладача Андрія Білецького) [8]. В передмові, яка додана до перших трьох видань, Олександр Білецький зауважує, що у романі із великою силою та яскравістю відтворено боротьбу, яку письменник, завдяки своєму художньому чуттю, зумів глибоко осягнути, хоча для багатьох істориків того часу вона ще залишалася незрозумілою [3, с. 9]. Також мною було проаналізовано, як виявилось, перевидання цього роману 2008 року видавництвом «Школа» [92]. Автор перекладу не вказаний. Передача реалій мір та грошей у ньому така сама, як і в виданнях перекладу, де

вказано перекладачів Білецьких 1936 і 1956 років; змін в тексті небагато – лише подекуди змінено формулювання самих речень. Під часу аналізу роману було виявлено чимало реалій-мір та грошей серед них такі: п'є, туаз, льє, дукат, ліар, пенс. Реалії відображають матеріальний та культурно-історичний світ епохи, описаної в оригінальному творі. Також у перекладі перекладачами було додано примітки, на кшталт: п'є – старовинна французька міра довжини, дорівнювала 33 см (6 п'є дорівнювали туазі); туаз, або туаза, старовинна французька міра довжини, що дорівнювала 1 м 949 мм; дукат – старовинна золота монета; ліар – стара французька мідна монета, яка дорівнювала чверті су. Розглянемо приклади реалій-мір та грошей та прийоми їх передачі. **Функціональний аналог.** 1) *...was sunk a ditch of about twenty feet in depth [101] – був прокопаний рів у двадцять п'є завглибишки [93] (1936/1956)... був прокопаний рів з двадцять п'є завглибишки [92] (2008).* 2) *Every yard of this ground, excepting the path which we now occupy, is rendered dangerous [101]. – Кожен туаз цієї місцевості, крім стежки, якою ми йдемо, небезпечний (1936/1956) [93].* 3) *...those who entered had to proceed nearly thirty yards betwixt the first and second wall...[101] – ...хто заходив до замка, той мусив іти ще приблизно п'ятнадцять туаз поміж першим і другим муром....[93] (1936/1956).* 4) *While the knights turned their horses, and rode back to the distance of about a hundred and fifty yards [101]. – Поки рицарі завертали своїх коней і від'їжджали назад, на віддаль приблизно ста п'ятдесяти туазів [93]...(1936/1956). Поки рицарі завертали своїх коней і від'їжджали назад, на віддаль приблизно ста п'ятдесяти туазів [92] (2008)...* 5) *though there was a bridge to be found for riding two hundred yards [101]. – коли не далі як за двісті туазів був міст [93] (1936/1956)...коли не далі, як двісті туазів був міст [92](2008).* 6) *Had I,' said he, 'been fifty leagues distant [101]... – Коли б я був, – сказав він, – навіть не тут, а за п'ятдесят льє звідси...[93](1936/1956). Коли б я був, – сказав він, – навіть не тут, а за п'ятдесят льє звідсіль...[92] (2008).* Льє – старовинна французька міра довжини, що дорівнює приблизно 4,5 км [69]. Вальтер Скотт використовує

британську одиницю вимірювання ліга, а перекладачі підбирають французький функціональний аналог – льє. Ліга дорівнює 4,8 км [68]. Як бачимо, в тексті Вальтера Скотта використано англійські міри, а в перекладі пропонуються не українські міри й не метричні, а одиниці, які використовувалися у Франції в 15 столітті, де відбуваються події роману. Перекладачі застосовують функціональний аналог, щоб передати національний і часовий колорит. **Транслітерація.** 7) *I would not for a thousand ducats be absent from my Chief [101]*. – Я й за тисячу дукатів не хочу сьогодні відлучатися від мого начальника! [93] (1936/1956). 8) *Plenty of blood, plenty of pride, and right great scarcity of ducats [101]*. – Багато запалу, багато гонору і, присягаюсь; мало дукатів! [93] (1936/1956). *Багато запалу, багато гонору і велика вбогість на дукати [92]* (2008). Слово було запозичено шляхом транслітерації з латини в українську і в англійську мову [64]. **Транскрибування.** 9) *I have heard of such a one's paying a liard to eat his bellyfull of grapes in a poor man's vineyard [101]*. – Я чув про одного такого, він платив ліар за те, щоб з'їсти у винограднику бідняка стільки винограду, скільки влізе в його черево [93] (1936/1956). Я чув про одного такого, що сплачував ліар за те, щоб з'їсти у винограднику стільки винограду, скільки влізе в його черево [92] (2008). Ліар передано транскрипцією з французької, бо остання літера *d* не вимовляється, хоча в літературі зустрічається і передача транслітерацією – ліард [67]. В оригіналі зустрічаються валюти, специфічні для культури джерела. Тому перекладачі застосовують транскрипцію, переносячи культурно-специфічні одиниці з мови оригіналу до мови перекладу, щоб відтворити максимально точно звучання. **Еквівалентна заміна з частковою адаптацією.** 10)... *if you would give me fifty crowns to boot [101]*... – ...навіть коли б ви дали мені ще п'ятдесят корон на при дачу [93] (1936/1956). Перекладачі зберігають назву валюти корона, що є історичною реалією, але при цьому вона зрозуміла для українського читача. **Калька з елементами транскрибування.** 11) *Sixpence per day, subsistence and arrears [101]*. – Шість пенсів в день при дарових харчах

[93]. Пенс – англійська бронзова монета, що дорівнює 1/12 шилінга [73].
Калька. 12)...*the silver goblet, which assuredly was more than half full of silver pieces to the number of several scores* [101] –...срібний бокал, більш ніж до половини наповнений 50 срібними монетами [93] (1936/1956). 13)
He emptied the purse, which contained neither more nor less than ten gold pieces [101]. – Коли він випорожнив гаманець, в якому було не більш і не менш, як **десять золотих монет**, обурення його досягло свого краю [93](1936/1956). Отже, можемо зробити такий висновок, що видання 2008 року – це і є переклад Білецьких.

2.3 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі твору

Льюїса Керрала «Аліса в Країні Чудес»

«Аліса в Країні Чудес» – улюблена британська дитяча книжка, написана Льюїсом Керролом і опублікована 1865 року. Завдяки своїм фантастичним історіям і загадкам вона стала одним із найпопулярніших творів англійської літератури. Історія нам розповідає про дівчинку Алісу, що слідує за Білим Кроликом і несподівано падає в глибоку кролячу нору, що приводить її до таємничої кімнати з численними замкненими дверима. Через одні з них вона помічає чудовий сад, проте не здатна туди потрапити через занадто маленький розмір дверцят. Аліса виявляє, що з'їдені пиріжки чи гриби, а також випиті різні рідин призводять до зміни її розміру. Внаслідок цього вона ледве не потопає в морі власних сліз. Згодом вона майже руйнує будинок Білого Кролика, а потім потрапляє в оселю Герцогині, де знайомиться з Чеширським Котом. Саме там Аліса довідується про крокетні змагання, організовані Королевою Сердець. Після божевільного чаювання в Березневого Зайця вона нарешті досягає прекрасного саду, де відбувається гра в крокет з порушенням усіх звичних правил: фламінго використовують як ключки, їжаки – як м'ячі, а солдати виконують роль воріт. Гра поступово трансформується в несправедливий судовий процес над Валетом, обвинуваченим у викраденні та поїданні

начинки з пиріжків (tarts). Під час судового засідання, в кульмінаційний момент, коли персонажі перетворюються на гральні карти й кидаються на Алісу, вона прокидається та усвідомлює, що всі ці події були лише сном [6]. Реальною особою, яка стала прототипом головної героїні казок про Алісу та надихнула письменника на їх створення, була Аліса Ліддел. Саме вона об'єднала навколо себе інших прототипів персонажів різноманітними зв'язками. Аліса була однією з трьох доньок Генрі Ліддела – ректора коледжу Крайст-Черч коледжу в Оксфорді. Добре відомо, що перша казка з'явилася 4 липня 1864 року, коли Ч. Л. Доджсон (майбутній Льюїс Керролл) вигадував історію, щоб розважити дівчинку під час човнової прогулянки. Тоді з ним були його друг, священник Роберт Дакуорт, і три сестри Ліддел – Аліса, Лорина-Шарлотта та Едіт [6]. Розглянемо перший переклад з назвою «Аліса в країні чудес», опублікований 1960 року, виконаний Галиною Бушиною, з ілюстраціями Джона Теннієла. Цей переклад неодноразово передруковувався (1976 року з назвою «Аліса в країні чудес», 2013 року з назвою «Пригоди Аліси в країні чудес» та 2017 року «Аліса в Країні Див. // «Аліса в Країні Див. Аліса в Задзеркаллі» без зазначення редактора) [2]. Під часу аналізу казки було виявлено чимало реалій-мір та грошей серед них такі: милі, дюйми, фунти, фути, шилінги та пенси. Розглянемо приклади та прийоми передачі. **Словниковий відповідник.** 1) *I wonder how many miles I've fallen by this time?*[97] – *Цікаво, скільки миль я пролетіла?*[88] 2) *...she was now only ten inches high* [97] – *Вона справді поменшала і була всього дюймів десять заввишки* [88]. 3) *...it's worth a hundred pounds!*[97] – *...він коштує сто фунтів!* [88] 4) *Let me see: that would be four thousand miles down.* [97]–*Треба подумати: до нього щось близько чотирьох тисяч миль* [88]. 5) *...it was a little door about fifteen inches high* [97]. – *...маленькі дверцята, дюймів 15 заввишки* [88]. 6) *Three inches is such a wretched height to be* [97]. – *Три дюйми – це такий нікчемний зріст* [88]! **Миля** – це шляхова міра відстані, яка у Великобританії дорівнювала від 0,5 до 11 км [71]. **Дюйм** – одиниця вимірювання довжини, що дорівнює 25,4 мм [65]. **Фунт** – грошова

одиниця в Англії, що дорівнює 20 шилінгам або 240 пенсам [78]. 7) ... *she was now about **two feet** high, and was going on shrinking rapidly [97].* – ...що була приблизно **футів два** заввишки і швидко продовжувала зменшуватися [88]. **Транскрибування.** 8) *(she had kept a piece of it in her pocket) till she was about **a foot** high [97].* – (шматочок якого зберігся у неї в кишені), доки зменшилася приблизно до **одного фута** [88]. 9) *the jury eagerly wrote down all three dates on their slates, and then added them up, and reduced the answer to **shillings and pence** [97].* – Ті старанно вивели на дощечках всі три дати, потім склали їх суму перевели в **шилінги та пенси** [88]. **Калька з елементами транскрибування.** 10) *I'll give him **sixpence** [97].* – Я дам тому **шість пенсів** [88]. **Фут** – міра довжини, що дорівнює 30,48 см у країнах з англійською системою мір [79]. **Пенс** – англійська бронзова монета, що дорівнює 1/12 шилінга [73]. **Шилінг** – англійська монета і грошова одиниця Великобританії, що дорівнювала 12 пенсам або 1/20 фунта стерлінгів [85]. Перекладачка переважно вживає **словникові відповідники та транскодування**, використовуючи британську систему мір та валют, щоб зберегти національне та часове забарвлення.

Також мною було проаналізовано переклад часів незалежності, виконаний Валентином Корнієнком, та вірші, перекладені Миколою Лукашем. Розглянемо його детально в наступному розділі.

2.4 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі антиутопії Джорджа Орвелла «Колгосп тварин»

Як зазначає Ольга Лучук у своїй статті «Animal Farm Джорджа Орвелла в українській перекладній літературі», антиутопія Джорджа Орвелла вийшла друком в Англії у серпні 1945 року під назвою “*Animal Farm: A Fairy Story by George Orwell*” у лондонському видавництві Secker & Warburg, а роком пізніше твір було опубліковано в Нью-Йорку видавництвом Harcourt, Brace and Company [25]. Книга розповідає про

групу свійських тварин, які повстали та прогнали своїх господарів-експлуататорів – людей – і створили власне егалітарне суспільство. Згодом, однак, найрозумніші та владолюбні вожді серед них – свині – підривають революцію. Дійшовши висновку, що «всі тварини рівні, але деякі тварини рівніші за інших», – доповненням до сьомої заповіді «Всі тварини рівні» – свині встановлюють диктатуру, ще гнітючішу й безсердечнішу, ніж влада їхніх колишніх господарів – людей [35]. У передмові автора до українського видання Джордж Орвелл пише, що йому важливо, щоб люди на Заході Європи побачили радянський режим таким, яким він є, та помічає багато ознак того, що СРСР перетворився на ієрархічне суспільство, де володарі мають не більше причин відректися від влади, як і будь-яка інша панівна кляса [89, с. 9 – 10]. Орвелл зіткнувся з труднощами та «самоцензурою видавців», адже через політичну кон'юнктуру, коли Великобританія була союзником з СРСР в антигітлерівській коаліції, у тодішній Британії було важко опублікувати антирадянський твір. У своїй алегоричній формі твір показує радянський тоталітарний режим і руйнує міф про соціалізм у СРСР [25]. Першим українським перекладом твору Джорджа Орвелла “Animal Farm” став переклад Ігоря Шевченка, надрукований 1947 року – майже одразу після виходу оригіналу, під псевдонімом Іван Чернятинський. Цей переклад став можливим завдяки особистим контактам перекладача із письменником. Твір був надрукований у видавництві «Прометей», яке тоді знаходилося у Мюнхені, Німеччина. На прохання Ігоря Шевченка Орвелл написав передмову до українського видання «Колгоспу тварин» [25]. Перший український переклад містить цей унікальний документ, який цитують і перекладають усіма мовами світу. Оригінал передмови не зберігся, а перекладач, скоротивши її з дозволу автора, переклав українською і називає втрату оригіналу «непрощеним гріхом проти літератури» [49]. Щодо перекладу Ігоря Шевченка, можна зазначити, що хоча він був створений у повоєнний період без доступу до ґрунтовних словників, довідкових матеріалів та інших перекладів твору, він залишається цілком

зрозумілим і легким для читання. Водночас трапляються деякі невідповідності в іменах, неточності перекладу, а мова потребує сучасного осучаснення [25]. Під часу аналізу роману було виявлено чимало реалій-мір. У перекладі зустрічаються такі одиниці виміру та грошей: бушлі, ярди, фунти, милі, унції, стопи; десяток, п'ядь та цілі. Наведені одиниці виміру відображають культурний контекст та економічну організацію на фермі: вони показують, як розподіляються ресурси, контролюються території та визначаються фізичні характеристики тварин. Розглянемо деякі приклади. **Словниковий відповідник, який свого часу транслітеровано.** 1) *The hens and ducks, for instance, saved **five bushels** of corn at the harvest by gathering up the stray grains [99].* – Качки й кури, наприклад, заощадили **п'ять бушлів** збіжжя підчас жнив, збираючи окремі зерна [90]. 2) *The Commandments were written on the tarred wall in great white letters that could be read **thirty yards** away [99].* – Заповіді були написані на вимащеній дьогтем стіні великими білими літерами, що їх можна було прочитати на відстані **тридцяти ярдів** [90]. 3) *But they had not gone **twenty yards** when they stopped short [99].* – Та не пройшли й **двадцяти ярдів**, коли раптово спинились [90]. 4) *...they opened fire as soon as they got within **fifty yards** [99].* – ...наблизившись на **п'ятдесят ярдів** вони зразу відкрили вогонь [90]. Бушель – це міра об'єму сипких тіл і рідини у системі англійських та американських мір, яка дорівнює приблизно 35 куб. дм [60]. Ярд – це одиниця довжини в англійській системі мір, що дорівнює 91, 44 см [86]. **Словниковий відповідник.** 5) *By seeming to be friendly with Pilkington he had forced Frederick to raise his price by **twelve pounds** [99].* – Вдаючи дружбу з Пількінгтоном, він примусив Фридриха піднести ціну на **дванадцять фунтів** [90]. 6) *Not one of them, not even the youngest, not even the newcomers who had been brought from farms **ten or twenty miles** away, ever ceased to marvel at that [99].* – Усі вони, навіть наймолодші, навіть приходні, приведені з хуторів, що стояли за **десять, а то й двадцять миль**, цьому безперервно дивувались [90]. Миль – шляхова міра відстані, яка в різних країнах і в різні часи дорівнювала від 0,5 до 11 км [71]. 7)

*There were songs, speeches, and more firing of the gun, and a special gift of an apple was bestowed on every animal, with **two ounces** of corn for each bird and three biscuits for each dog [99].* – Були там пісні, промови, знов стрілянина з рушниці і спеціальні подарунки: яблуко кожній тварині, **дві унції** зерна кожній птиці, три сухарі кожній собаці [90]. Унція – міра ваги, що застосовувалася до введення метричної системи (в англійській системі мір, напр., дорівнює 28,35 г) [77]; 8) *For a horse, it was said, the pension would be **five pounds** of corn a day and, in winter, **fifteen pounds** of hay, with a carrot or possibly an apple on public holidays [99].* – Розказували, що пенсія коняки буде **п'ять фунтів** зерна в день, а зимою **п'ятнадцять фунтів** сіна, і по моркві, а може й по яблукові в урядові святкові дні [90]. Фунт – грошова одиниця в Англії, що дорівнює 20 шилінгам або 240 пенсам [78].

Калька. 9) *He had demanded payment in real **five-pound notes**, which were to be handed over before the timber was removed [99].* – Він зажадав заплати правдивими **п'ятифунтовими банкнотами**, що їх треба було передати ще до вивозу дров [90]. **Адаптивне транскодування.** 10) *And Boxer put out his nose to sniff at the **bank-notes**, and Animal Farm by the flimsy white things stirred and rustled in his breath [99].* – Гнідко підсунув морду, щоб понюхати **банкноти**, і тендітні білі клантки заворушилися й зашаруділи від його віддиху [90]. **Функціональний аналог.** 11) *Still, it had been decided to build the walls **three feet thick**...[99]– Проте, вирішено збудувати стіни у **три стопи** заввишки [90]... Стопа – давня міра довжини [76]. 12) *And now thanks to the leadership of Comrade Napoleon-we have won every **inch** of it back again [99]! А тепер – завдяки мудрому прововоді Товариша Наполеона – ми відвоювали все, до останньої **п'яді** [90]! 13)...**eighteen inches** as before, which meant collecting much larger quantities of stone [99]... – а не у **вісімнадцять цалів**, як раніше; це значило, що треба буде заготовити значно більшу кількість каміння [90]. 14) *Boxer was an enormous beast, nearly **eighteen hands** high, and as strong as any two ordinary horses put together [99].* – Боксер був худобина велетенська, майже **вісімнадцять п'ядей** заввишки, а силою дорівнював двом звичайним коням**

[90]. П'ядь – давня східнослов'янська міра довжини, що дорівнювала відстані між кінцями розтягнутих великого і вказівного пальців; чверть аршина [72]. Дюйм – одиниця вимірювання довжини, що дорівнює 25,4 мм [65]. Цаль – міра довжини, що дорівнює 2,54 см (український відповідник дюйму) [80]. Перекладач застосував **функціональний аналог**, щоб адаптувати англійські одиниці виміру до українського культурного та мовного контексту. Такий прийом робить текст зрозумілим і природним для українського читача. Заміна англійських назв (*inch, hand*) на українські відповідники (*цаль, п'ядь*) передає ту саму комунікативну функцію – значення приблизної кількості чи міри, але у звичній для українця формі; **словниковий відповідник, кальку й транскодування**. Також мною було проаналізовано переклад часів незалежності, виконаний Юрієм Шевчуком. Розглянемо його детально в наступному розділі.

2.5 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі пригодницького історичного роману Вальтера Скотта «Айвенго»

Опублікований у 1820 році роман «Айвенго» став знаковим твором у творчості письменника. Він ознаменував розширення хронологічних та просторових меж його романної прози [4, с. 12]. Сюжет роману переносить читача у XII століття – у саме серце середньовічної епохи. Важливо, що письменник зображує англійське Середньовіччя, залишаючи позаду шотландську тематику, характерну для його попередніх робіт [4, с.13]. Серед творчого доробку Вальтера Скотта «Айвенго» посідає чільне місце як один з найуспішніших і найулюбленіших читачами романів. Його фундаментом є цікава фабула, що невпинно розвивається від перших до останніх сторінок [4, с. 3]. У маєтку Седріка Сакса, саксонського магната, що зберіг вплив після норманського панування, відбувається прийом. Серед норманських гостей – загадковий прочанин, яким виявляється невпізнаний син Седріка, доблесний Айвенго. Всупереч батьківській забороні він супроводжував законного короля Річарда Левове Серце в

хрестовий похід. Владу тим часом захопив принц Джон (Іван Безземельний), тож про повернення Річарда та його васалів поки мусять мовчати. Айвенго та леді Ровена, підопічна Седріка, відданно люблять одне одного, але батько намагається видати її за Ательстана – спадкоємця старовинного саксонського роду, сподіваючись через цей шлюб відновити саксонську королівську владу. Складні життєві повороти персонажів, таємничість, що оточує багатьох з них, а також барвисті й виразні зображення тогочасних традицій неодмінно захоплюють читацьку аудиторію [4, с. 3 – 4]. Як зазначає Наталя Білик, у своїй праці «Англійське середньовіччя у романі Айвенго» українською мовою роман Вальтера Скотта «Айвенго» вперше побачив світ у 1929 році в перекладі А. Волковича з обробкою та скороченням Р. М. Азарха. Однак це видання не було повним відтворенням оригіналу – переклад базувався на скороченій та адаптованій версії твору [4, с. 22]. Цей переклад неодноразово передруковувався (2001 року з післямовою Н. Білик для Шкільної бібліотеки. Зарубіжна література в освіті. Хрестоматія III та 2003 року видавництвом «Торнадо». Мною було проаналізовано переклад А. Волковича, (обробка та скорочення Р. Азарха) з післямовою Н. Білик, опублікований 2001 року видавництвом «Обереги» [1]. У перекладі зазначаються такі одиниці вимірювання та грошові одиниці: фунт, миля, фут, марка, ярд, цехін та червінець. Реалії-мір та грошей відображають **метрологічні** (міри довжини, ваги) та **нумізматичні** (грошові одиниці) реалії середньовічної Англії. Розглянемо приклади. **Словниковий відповідник.** 1)... *a thousand silver pounds, after the just measure and weight of the Tower of London [100].* –...*тисячу фунтів сріблом, відповідно до міри й ваги лондонського товера [94].* Фунт – грошова одиниця в Англії, що дорівнює 20 шилінгам або 240 пенсам [78]. 2) *On the verge of a wood, which approached to within a mile of the town of Ashby [100].* – *На взліссі, за милю від міста Ешбі, був великий луг [94].* Миля – шляхова міра відстані, яка в різних країнах і в різні часи дорівнювала від 0,5 до 11 км [71]. 3) *Locksley returned almost instantly with a willow wand about six feet in*

*length [100]. – Майже відразу повернувся Локслей з вербовою лозиною футів на шість завдовжки, зовсім простою, завгрубшки з палець [94]. Фут – міра довжини, що дорівнює 30,48 см у країнах з англійською системою мір [79]. 4) “**Eighty zecchins**”, said Gurth, surprised at the question [100]. – **Вісімдесят цехінів**, відповів Гурд, здивований з запитання [94]. 5) **Thirty zecchins of my own property [100]...– тудицять** моїх власних **цехінів [94]...** 6) “**Only two hundred zecchins!**”— said the bandit [100]. – **Всього лише дві сотні цехінів!** – здивувався розбійник [94]. 7) **Ten zecchins from my brave young master — twenty from this pearl of Zion — Oh, happy day [100]!** – **Десять цехінів від пана та ще двадцять** од цієї сіонської перлини, оце так щаслива днина [94]! Цехін – слово походить з італійської; назва золотих венеційських дукатів масою в 3,49 грам золота високої проби [82]. **Словниковий відповідник**, що свого часу було транслітеровано. 8) *He that hits that rod at **five-score yards [100]...***— *хто влучить у цю ціль за **сотню ярдів [94]...*****Ярд** – це одиниця довжини в англійській системі мір, що дорівнює 91,44 см [86]. **Транскрипція.** 9) *Dismiss me free, with my companions, and I will pay a ransom of a **thousand marks [100].*** – *Звільніть мене та моїх товаришів і я заплачу вам викуп на **тисячу марок [94].*** Марка – колишня грошова одиниця Німеччини [70]. **Калька.** 10) *I pray you to accept these **ten pieces of gold [100].*** –...*a поки візьми собі оці **десять золотих монет [94].*** 11) *I can send to York for the **six hundred crowns, out of certain monies in my hands [100]...***— *я можу послати до Йорка по **шістсот корон** з тих грошей, що їх маю на своєму рахунку [94].* 12) *...within **half a mile of the demolished castle of Torquilstone [100].*** – ...*за **півмилі** від зруйнованого замку Торквільстону [94].* **Функціональний аналог.** 13) *Which leaves me not a **guilder’s profit, have you money to pay me? [100]*** – *Хоч з цього не матиму ані **червінця** користі, чи вистачить у тебе грошей [94]?* Червінець – традиційна назва крупних золотих монет іноземного та власного карбування [83]. Перекладач замінює грошову одиницю *guilder* на одиницю червінець, що є зрозумілою для читача.*

Перекладач переважно використовує словникові відповідники, транскодування та кальку, щоб залишити англійський колорит. У поодиноких випадках застосовано функціональні аналоги – задля одомашнення тексту.

Також мною було проаналізовано переклад Ігоря Давиденка за часів незалежності. Проаналізуємо його детально в наступному розділі.

2.6 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі роману

Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»

Марк Твен був майстром гумору, але згодом у його наступних творах сміх перетворився на гостру сатиру. Американський дослідник Фредерік Андерсон вважає, що письменник створив літературний стиль, який відображав риси Америки. Твен розвинув сучасний американський стиль і першим використав американський діалект на мистецькому рівні [38]. Марк Твен (справжнє ім'я – Самюель Клеменс) створив образ Тома Соєра під впливом свого друга-пожежника з таким же ім'ям, якого він зустрів у 1863 році. Письменник був вражений мужністю товариша, який врятував 90 людей від вогню, і пообіцяв зробити його персонажем своєї книги. Вони ділилися спогадами про дитинство, які Клеменс занотовував. Як зауважує Р. Паверс, літературний герой з'явився з тих кумедних дитячих історій. Хоча Марк Твен стверджував, що Том Соєр був створений на основі трьох осіб – своїх друзів дитинства Джона Бріггса і Вільяма Бовена та його самого, – новітні дослідження показують, що персонаж найбільше запозичив саме від реального Тома Соєра [54]. Роман Марка Твена, опублікований у 1876 році. Твір розповідає нам про пригоди хлопчика Тома Соєра із західного містечка Сент-Пітерсберг, яке нагадує Ганнібал – місто, де виріс Марк Твен. Дія роману розгортається в період перед Громадянською війною у США [28]. Мною був проаналізований переклад Юрія Корецького, опублікований 1982 року видавництвом Веселка [95]. Проте сам переклад був виконаний до Другої Світової війни, адже перекладач загинув в 1941 році при обороні Києва у

1935 році [7]. В перекладі були знайдені такі реалії-мір та грошей: долари, центи, милі, дюйми, ярди, снопи. Вони є культурно маркованими одиницями, що відображають американську систему мір та валюту ХІХ ст. Також перекладачем були додані примітки до реалій-мір, на кшталт: ярд – англійська міра довжини (0, 91 метра). Фут – 0,31 метра. Розглянемо приклади. **Словниковий відповідник**, який свого часу було транскрибовано. 1) *Just you gimme the **hundred dollars** and I don't want no di'monds [102].* – *Ти дай мені тільки **сто моїх доларів**, і не треба ніяких діамантів [95].* **Долар** – грошова одиниця США і деяких інших країн [63]. 2) *He had never seen as much as **fifty dollars** in one mass before [102].* – *Томові ніколи не доводилося бачити навіть **п'ятдесяти доларів** разом [95].* **Словниковий відповідник**, що свого часу було транслітеровано. 3) *And at that moment, not **twenty yards** away [102]...* – *І цієї миті за якихось **двадцять ярдів** від нього [95]...4) *By jingo! for **two cents** I will do it [102].* – *За **два центи** поб'ю [95].* 5) *...knife worth **twelve and a half cents** [102]...* – *...ножик, аж за **дванадцять з половиною центів** [95].* **Цент** – дрібна розмінна монета в США, Канаді, Голландії, Данії тощо, яка дорівнює одній сотій грошовій одиниці (долара, гульдена та ін. [81]. **Словниковий відповідник**. 6) *...**nine feet** high [102].* – *дев'ять **футів** заввишки [95].* 5) *...this boy had warehoused **two thousand sheaves** of Scriptural wisdom on his premises [102].* – *оцей хлопець зберіг у коморах своєї пам'яті **дві тисячі снопів** біблійної мудрості [95].* **Сніп** – в'язка, пучок, в якому стебла зернових рослин в'язали після жнив [75]. Снопи в цьому контексті – метафора для позначення великої кількості знань. Фраза про «снопи» – це сарказм директора, який висміює абсурдність ситуації. Директор розуміє, що Том отримав квитки нечесним шляхом (діти віддавали Тому свої квитки за можливість фарбувати паркан), а не за справжнім вивченням Біблії, тому іронізує над неймовірністю того, що хлопець насправді запам'ятав таку кількість біблійного матеріалу. 7) *The cat was within **six inches** of the absorbed teacher's head [102].* – *Кішка була вже за якихось **шість дюймів** від захопленого своєю справою вчителя [95].* **Дюйм** –*

одиниця вимірювання довжини, що дорівнює 25,4 мм. [65]. 8) *He was from Constantinople, twelve miles away [102]...* – Суддя прибув із містечка Константинополя за **двадцять миль** звідси [95]. Миля – шляхова міра відстані, яка в різних країнах і в різні часи дорівнювала від 0,5 до 11 км [71]. **Описовий переклад.** 9) *The boy ran around and stopped within a foot or two of the flower [102].* – Том підбіг, зупинився за **два кроки** від квітки [95]. **Калька.** 10) *Six hundred and fifty in silver's something to carry [102].* – А тягти на собі **шістсот п'ятдесят сріблом** чогось варто [95]. 11) *...he could take his yew bow and plug a ten-cent piece every time, a mile and a half [102].* – ...він влучав навіддалі **півтори милі в десятицентову монету** [95]. 12) *...a quarter of a mile wide [102].* – **чверть милі** завширшки [95].

Перекладач використовував такі перекладацькі прийоми: словниковий відповідник, функціональний аналог та кальку. Це дозволяє зберегти атмосферу епохи та легкість сприйняття для українського читача, не порушуючи самотність тексту.

Висновки до розділу 2

- 1) Класифікація Григорія Кочура відображає хвилеподібну динаміку перекладацької політики в радянській Україні, демонструючи, що розвиток перекладу був тісно пов'язаний із політичними процесами: період піднесення 1920-х років змінився згортанням українізації, ідеологічним диктатом соціалістичного реалізму, заборонаю на оригінальні наукові праці українською мовою та масовим впровадженням російських мовних норм.
- 2) Попри це, окремі перекладачі – Микола Лукаш, Борис Тен, Григорій Кочур, Микола Бажан та інші – зуміли показати високий потенціал української мови як засобу відтворення найскладніших світових текстів. Паралельно розвивалася перекладацька діяльність у діаспорі, яка, не обмежена цензурою, зберігала і продовжувала традиції українського художнього перекладу. Історія українського перекладу в радянській

період – це водночас історія боротьби за мову, культуру та національну ідентичність, у якій переклад ставав не лише художнім, а й політичним актом.

- 3) Андрій та Ніна Білецькі, перекладачі історичного роману Вальтера Скота «Квентін Дорвард» (перший переклад вийшов 1936 року) використали стратегію форенізації, щоб занурити читача у французьку атмосферу та передати історичний колорит епохи XV століття. Найчастіше вдавалися до використання таких прийомів, як функціональний аналог французької культури (п'є, туаз, л'є) та транскодування (дукати, ліари)
- 4) Галина Бушина, перекладачка казки Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес» (переклад було опубліковано 1960 року), вдавалася переважно до словникових відповідників та транскодування. Такий підхід дозволив зберегти британську метричну та грошову систему, щоб передати колорит оригіналу.
- 5) Ігор Шевченко (під псевдонімом Іван Чернятинський), перший український перекладач твору Орвелла «Колгосп тварин» (переклад вийшов 1947 року), переважно вдавався до таких прийомів, як словниковий відповідник, калька та функціональний аналог.
- 6) Анатоль Волкович, перекладач пригодницького історичного роману Вальтера Скотта «Айвенго» (переклад вийшов 1929 року) переважно послуговувався словниковим відповідником, калькуванням та функціональним аналогом.
- 7) Юрій Корецький, перекладач роману Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра» (переклад вийшов 1935 року) вдається до таких перекладацьких прийомів: словниковий відповідник, функціональний аналог, калька.
- 8) Аналіз перекладацьких стратегій п'яти різних творів (історичний роман, пригодницький роман, казка, антиутопія) демонструє, що вибір прийомів передачі реалій-мір та грошей залежав від жанру твору, його культурно-історичного контексту та цільової аудиторії.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕДАЧА ОДИНИЦЬ ВИМІРУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

3.1 Український переклад за часів незалежності

Суспільний статус української мови завжди мав вирішальне значення для українського перекладу. У перші роки незалежності тривала м'яка українізація. Українська мова відновила свої позиції в роботі державних органів, місцевого самоврядування та значною мірою в освітній і науковій сферах [31, с. 428]. На початку 1990-х інфляція та несприятлива податкова політика призвели до занепаду українського книговидання й руйнування мережі книгорозповсюдження. Унаслідок цього україномовна книга збереглася лише в кількох університетських центрах, а ринок швидко заповнила дешева російськомовна продукція з Росії та Білорусі [31, с. 434]. Чимало підготовлених перекладів так і не вийшли друком – зокрема *вибрана лірика* Осипа Мандельштама у перекладах Ю. Андруховича, О. Гриценка, Є. Кононенка, І. Малковича, В. Неборака та ін., а також «Листя трави» Волта Вітмена. Обидві книги пройшли другу верстку у видавництві «Дніпро», але не були надруковані. Лише у 2000-х ці переклади побачили світ у серії «Текст+контекст» видавництва «Факт», коли українське книговидання почало відновлюватися [31, с. 435]. У 1990-х державні видавництва – «Дніпро», «Молодь», «Радянський письменник» («Український письменник»), «Мистецтво» – втратили лідерство, поступившись новим приватним. У 2000-х провідну роль відігравав «Факт», який збанкрутував наприкінці десятиліття. Сьогодні серед лідерів ринку – харківські «Фоліо», «Віват», «Фабула», «КСД», київські «Наш формат» і «Рідна мова», львівське «Видавництво Старого Лева»; у сегменті якісної літератури – «А-ба-ба-га-ла-ма-га», «Дух і літера», «Критика», «Темпора», «Літопис» та інші [31, с. 436]. Значну роль у виданні перекладної класики відіграла підтримка іноземних держав, насамперед Франції, яка послідовно провадить культурну політику за кордоном. У межах програми «Сковорода» вийшли переклади Пруста, Сен-Жон Перса,

Малларме та інших авторів. 1993 року Посольство Франції та Міністерство культури України заснували премію імені Миколи Зерова, лауреатами якої стали А. Перепадя й Є. Кононенко. Після згорання української участі французька сторона продовжила традицію, започаткувавши власну щорічну премію програми «Сковорода» [31, с. 436]. Останніми роками перекладні видання класики та сучасної літератури підтримує програма ЄС «Креативна Європа». Зокрема, 2019 року за її сприяння видавництво «Астролябія» опублікувало десять книжок, серед яких — «Кентерберійські оповіді» Джеффри Чосера в перекладі Максима Стріхи [31, с. 436].

Із другої половини 2010-х українською активно перекладають науково-популярну літературу – не лише з економіки, соціології чи історії, а й із природничих наук. Нові видавництва вирізняються оперативністю: «А-ба-ба-га-ла-ма-га» випустила «Гаррі Поттера і філософський камінь» 2002 року (переклад В. Морозова), а наступні частини серії виходили майже одночасно з оригіналом, випереджаючи російський переклад. Над ними працювали Віктор Морозов і редакторська команда. Український переклад «Празького цвинтаря» (2011) Умберто Еко, виданий «Фоліо», з'явився навіть раніше англійської версії, хоча подібна швидкість іноді знижувала якість перекладу [31, с. 437 – 438].

У 1990-х українські перекладачі отримали два нові канали доступу до широкої аудиторії: дубляж фільмів і шкільний курс зарубіжної літератури. Першим напрям започаткували Станіслав Чернілевський («1+1») і Олекса Негребецький, автор перекладів «Шрека», «Піратів Карибського моря», «Тачок» та інших фільмів. Другий забезпечив появу українських антологій, хрестоматій і часописів для вчителів, завдяки чому молодь дедалі частіше знайомиться зі світовою класикою українською мовою [31, с. 439].

Однак, з початку 1990-х майже зникла україномовна опера, до створення якої долучилися такі визначні перекладачі, як Максим Рильський, Микола Бажан, Борис Тен, Микола Лукаш [31, с. 439]. Зросла кількість університетів, що готують перекладачів: якщо 1991 року переклад викладали лише в КНУ ім. Т. Шевченка та ХНУ ім. В. Каразіна, то нині таких закладів понад 80. Проте

рівень підготовки часто залишається низьким – більшість випускників орієнтована на переклад ділової документації, а не на художній чи професійний науково-технічний переклад [31, с. 440].

3.2 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі твору Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див» за часів незалежності

Розглянемо переклад Валентина Корнієнко, деякі вірші були також перекладені М. Лукашем [87]. Цей переклад передруковувався багато разів (2001 року за редакцією М. Габлевич та І. Малковича; 2006 та 2017 без зазначення редактора та 2018 за редакцією І. Малковича та ілюстраціями Г. Зінько) [2]. Мною було проаналізовано переклад 2006 року з передмовою О. Забужко від 2001 року, який було опубліковано 2010 року. Також можемо побачити, що перекладач дещо змінив назву, переклавши назву казки, як «Аліса в країні див», а у Г. Бушиної було «Аліса в країні чудес». В тексті було виявлено чимало реалій-мір. Перекладачем були додані до них примітки, на кшталт: один дюйм дорівнює 2.54 см; один фут дорівнює приблизно 30 см; одна миля дорівнює приблизно 1.6 км. Розглянемо приклади. **Словниковий відповідник.** 1) *I wonder how many miles I've fallen by this time?*[97] – Цікаво, скільки **миль** я вже пролетіла? [87] 2)... *she was now only ten inches high* [97] – ...тепер вона заледве сягала **десяти дюймів** [87]. 3) *Let me see: that would be four thousand miles down* [97]. – Ану прикиньмо: по-моєму, до нього ще десь **чотири тисячі миль** [87]. 4) ... *it was a little door about fifteen inches high* [97]. – ...а за нею- дверцята заввишки з **п'ятнадцять дюймів** [87]. 5) *Three inches is such a wretched height to be* [97]. – **Три дюйми** – такий нікудишній зріст [87]. **Словниковий відповідник**, який свого було транслітеровано. 6) *The King said to the jury, and the jury eagerly wrote down all three dates on their slates, and then added them up, and reduced the answer to shillings and pence* [97]. – Звернувся Король до присяжних, і вони запопадливо записали на табличках усі три дати, тоді додали їх і одержану суму перевели в

шилінги та пенси [87]. **Пенс** – англійська бронзова монета, що дорівнює 1/12 шилінга [73]. **Шилінг** – англійська монета і грошова одиниця Великобританії, що дорівнювала 12 пенсам або 1/20 фунта стерлінгів [85]. **Словниковий відповідник.** 7) ...*she was now about two feet high, and was going on shrinking rapidly* [97]. – ...вона зменшилася до **двох футів** і швидко менишала далі [87]. **Смисловий розвиток.** 8) *Then she went to work nibbling at the mushroom (she had kept a piece of it in her pocket) till she was about a foot high* [97]. – Далі вона відшукала в кишені шматочок гриба і гризла його доти, доки не зменшилася вдвоє [87]. 9) ...*it's worth a hundred pounds* [97]! – ... цього песикові **ціни нема** [87]. **Калька з елементами транскрибування.** 10) *I'll give him sixpence* [97]. – Я дам йому **шість пенсів** [87].

При порівнянні двох перекладів можемо зробити висновок, що переклад Валентина Корнієнка має певну схожість із перекладом Галини Бушиної, але перекладач змінював формулювання речень та передачу деяких одиниць вимірювання. Змінено передачу реалії *foot* в одному з прикладів. У Бушиної передано **транскрибуванням** – *фут*, а Корнієнко застосовує **смисловий розвиток** *зменшилася вдвоє*. Зберігається ідея зменшення, але через іншу, більш природну для цільової мови форму вираження. Перекладач розвинув конкретну міру (фут) у відношенні поняття (вдвоє). Також варте уваги ще один приклад – *a hundred pounds*. Бушина перекладає її застосовуючи **словниковий відповідник** *фунт*, а Корнієнко знов використовує **смисловий розвиток** – *ціни нема*. Таким чином, передає ступінь цінності, а не конкретну суму.

3.3 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі антиутопії Джорджа Орвелла «Ферма. Рай для тварин» за часів незалежності

Розглянемо переклад Юрія Шевчука, який вперше було опубліковано 1991 року в журналі «Всесвіт» [89]. Поетичні частини твору переклав

Олександр Гриценко. Можемо відслідкувати зміну в перекладі твору. І. Чернятинський переклав як «Колгосп тварин», а Ю. Шевчук – як «Ферма. Рай для тварин». Цей переклад було передруковано 2015 року вже з назвою «Колгосп тварин» видавництвом Жупанського [11]. Розглянемо приклади. **Словниковий відповідник.** 1) *By seeming to be friendly with Pilkington he had forced Frederick to raise his price by **twelve pounds** [99].* – Удаючи, нібито друг Пілкінгтонові, він змусив Фредеріка підняти ціну на **дванадцять фунтів** [89]. 2) *For a horse, it was said, the pension would be **five pounds** of corn a day and, in winter, fifteen pounds of hay, with a carrot or possibly an apple on public holidays [99].* – Пенсія для коня, казали, становитиме **п'ять фунтів** вівса на день, узимку – **п'ятнадцять фунтів** сіна, а на свята ще й даватимуть по морквині чи й навіть по яблуку [89]. Фунт – грошова одиниця в Англії, що дорівнює 20 шилінгам або 240 пенсам [78]. 3) *Still, it had been decided to build the walls **three feet thick** this time [99]* – Проте цього разу стіни вирішили будувати **товщими на три фути** [89]. **Словниковий відповідник**, який свого часу було транслітеровано. 4) *There were fifteen men, with half a dozen guns between them, and they opened fire as soon as they got within **fifty yards** [99].* – П'ятнадцятеро людей відкрили вогонь з шести своїх рушниць, щойно тварини наблизилися на **півсотню ярдів** [89]. 5) *But they had not gone **twenty yards** when they stopped short [99].* – Та не відійшли вони й на **двадцять ярдів**, як зненацька зупинилися [89]. Ярд – це одиниця довжини в англійській системі мір, що дорівнює 91,44 см [86]. **Калька.** 6) *He had demanded payment in real **five-pound notes**, which were to be handed over before the timber was removed [99].* Він наполіг, щоб той виклав справжні **п'ятифунтові банкноти**, причому наперед [89]. **Адаптивне транскодування.** 7) *And Boxer put out his nose to sniff at the **bank-notes**, and Animal Farm by the flimsy white things stirred and rustled in his breath [99].* – Боксер навіть потягнувся мордою, щоб понюхати **банкноти**, і тоненькі білі папірці зашелестіли від його подиху [89].

Функціональний аналог. 8) *The hens and ducks, for instance, saved **five bushels** of corn at the harvest by gathering up the stray grains [99].* – Кури й качки, скажімо, заощадили в жнива **два мішки** збіжжя, підбираючи розсипані зернинки [89]. 9) *The Commandments were written on the tarred wall in great white letters that could be read **thirty yards** away [99].* – Заповіді вивели на обмазаній дьогтем стіні великими білими літерами, видимими й за **тридцять кроків** [89]. 10) *And now-thanks to the leadership of Comrade Napoleon-we have won **every inch** of it back again![99]* – А тепер, дякуючи товаришу Наполеону, ми знову відвоювали її до **останньої п'яді** [90]. П'ядь – давня східнослов'янська міра довжини, що дорівнювала відстані між кінцями розтягнутих великого і вказівного пальців; чверть аршина [72]. 11) *There were songs, speeches, and more firing of the gun, and a special gift of an apple was bestowed on every animal, with **two ounces** of corn for each bird and three biscuits for each dog [99].* – Лунали промови й пісні, стріляли з рушниці, і кожен, як особливий подарунок, дістав по яблуку, курки – по **дві жмені** зерна, собаки – по три сухарі [89]. 12) *Boxer was an enormous beast, nearly **eighteen hands high**, and as strong as any two ordinary horses put together [99].* – Боксер, величезний конячина, **під два метри** заввишки, мав силу чи не двох звичайних коней [89]. **Смисловий розвиток.** 13) *Not one of them, not even the youngest, not even the newcomers who had been brought from farms ten or **twenty miles** away, ever ceased to marvel at that [99].* – Жоден, навіть наймолодший, навіть новоприбулий, привезений з **найвіддаленіших ферм**, не переставав захоплюватися цим [89].

Проаналізуємо зміни в перекладах. Юрій Шевчук в прикладі *thirty yards away* застосовує функціональний аналог, передаючи це як *за тридцять кроків*, адаптуючи для українського читача. Натомість, Іван Чернятинський передає реалію, застосовуючи **словник відповідник**, який свого часу було транслітеровано на відстані *тридцяти ярдів*, зберігаючи іноземну реалію міри. Також вартий уваги приклад *three feet thick*: Ю. Шевчук передав **словниковим відповідником товщими на три фути**, а І. Чернятинський використав **функціональний аналог у три**

стопи заввишки. Two ounces of corn: Чернятинський переклав як *унції*, використовуючи **словниковий відповідник**, а Ю. Шевчук використав **функціональний аналог** – *дві жмені зерна. Five bushels of corn:* Чернятинський переклав як *бушлів*, використовуючи **словниковий відповідник**, який свого часу було транслітеровано а Шевчук – **функціональний аналог** – *два мішки збіжжя. Eighteen hands high:* перекладачі використали функціональний аналог – Чернятинський: *вісімнадцять п'ядей заввишки*, а Шевчук: *під два метри заввишки. Ten or twenty miles away:* Чернятинський переклав, використовуючи еквівалент *миля*, а Шевчук використав **смісловий розвиток** – *з найвіддаленіших ферм.*

3.4 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі пригодницького історичного роману Вальтера Скотта «Айвенго» за часів незалежності

Розглянемо переклад Ігоря Давиденка, який було опубліковано 2009 року з ілюстраціями О. Чичик у видавництві «Країна Мрій» [1]. Розглянемо такі приклади. **Словниковий відповідник.** 1) *...a thousand silver pounds, after the just measure and weight of the Tower of London* [100]. – *...тисячу фунтів срібла точно за вагою, визначеною королівською рахунковою палатою в Лондоні* [91]. 2) *“Eighty zecchins, said Gurth,” surprised at the question* [100]. – *Вісімдесят цехінів*, – відповів Гурт, дивуючись такому запитанню [91]. 3) *...within a mile of the town of Ashby* [100]. – *...за милю від міста Ашбі* [91]. 4) *Locksley returned almost instantly with a willow wand about six feet in length* [100]. – *За хвилину Локслі повернувся і приніс пряму гілку завтовшки в палець і футів у шість завдовжки* [91]. 5) *Thirty zecchins of my own property — answered Gurth, doggedly* [100]. – *Тридцять цехінів моїх власних грошей*, – тужно відповів Гурт [91]. 6) *“Only two hundred zecchins!”— said the bandit* [100]; *Усього-на-всього двісті цехінів!* – сказав розбійник [91]. 7) *I am a broken and impoverished man; a beggar’s staff must be my portion through life, supposing I*

were to pay you **fifty crowns** [100]. – Я навіки розорена людина! Справжнісінький жебрак: якщо я заплачу за себе, скажімо, **п'ятдесят крон**, мені доведеться старцювати [91]. 8) I can send to York for the **six hundred crowns** [100]... – Я можу послати в Йорк по **шість сотень крон** [91]... **Крона** – загальна назва ряду західноєвропейських монет, а також грошова одиниця багатьох країн [66]. 9) ...for each six pounds of silver [100]...–**шість фунтів срібла** [91]. 10) The building, when entire, had never been above **sixteen feet long by twelve feet in breadth** [100]. – Вся споруда колись був ніяк не більше **шістнадцятьох футів** завдовжки й **дванадцяти** завширшки [91]. 11) **Ten zecchins** from my brave young master – twenty from this pearl of Zion – Oh, happy day [100]! – **Десять цехінів** я одержав від молодого господаря та ще двадцять від цієї перлини Сіону [91]. 12) Which leaves me not **a guilder's profit**, have you money to pay me [100]? – Тут уже мені жодного **гульдена** баришу не перепаде [91]. Гульден – золота, пізніше срібна монета в ряді країн Центральної Європи [62]. **Словниковий відповідник**, який свого часу було транслітеровано. 13) ...**not a silver penny** [100]...– **жодного срібного пенні** [91]. Пенні (пенс) – англійська бронзова монета, що дорівнює 1/12 шилінга [73]. 14) ...**He that hits that rod at five-score yards** [100]...– А от якщо хто влучить у цей кілок за **сто ярдів** [91]...15) When he had approached within the distance of **three yards** [100]...–Коли він опинився на відстані **трьох ярдів** від нього [91]... 16) **Not a shekel** [100]...**Жодного шекеля** [91]...Шекель – основна грошова одиниця Ізраїлю [84]. 17) ...**who has not a real left to buy provisions for his family** [100]...– замість купити харчів для родини, витрачає все до останнього **реала** [91]. **Реал** – старовинна іспанська срібна монета [74]. 18) **Калька**. ...**within half a mile of the demolished castle of Torquilstone** [100]...– на відстані **півмилі** від зруйнованого замку Торкілстон [91]. **Родо-видова заміна**. 19) **At the rate of a mark of gold** [100]...– Із розрахунку за **одну монету золотом** [91]...Перекладач замінив конкретну реалію на узагальнене поняття, що є близьким за змістом. **Калька**. 20) I pray you to accept these **ten pieces of gold** [100]. – А поки що візьми, будь

ласка, *десять золотих монет* [91]. Перекладач замінює словом, яке природніше звучить у цільовій мові та краще передає авторський намір.

Родо-видова заміна. 21) *A hide of land I give to thee in my steads of Walbrugham* [100]...– *Дарую тобі ділянку землі в моєму Волбругемському володінні* [91]. Тут перекладач дає узагальнене поняття *ділянка* замість конкретної одиниці *гайда*. Hide – гайда або карруката (англ. *Hide* англосакс: *hīd* або *hiwisc*; лат. *carrucate*) – одиниця величини земельних ділянок у англосаксонській Британії [61]. 22) *I will pay a ransom of a thousand marks* [100]. ...– *і я дам тисячу золотих викупу* [91]. Замість специфічної грошової одиниці (марка) використано узагальнену назву (золотих).

3.5 Особливості передачі реалій-мір та грошей у перекладі роману Френсіса Скотта Фіцджеральда «Кохання останнього магната»

«Кохання останнього магната» – незавершений роман Ф. Скотта Фіцджеральда, виданий посмертно у 1941 році [53]. За редакцією літературного критика Едмунда Вілсона він мав шість завершених розділів, скорочений фінал та деякі нотатки Фіцджеральда. Твір є засудженням Голлівуду, де Фіцджеральд мав невтішну кар'єру в якості сценариста [33]. Ф. Скотт Фіцджеральд позначив свій роман як вестерн. Він розповідає нам про світ американського кінематографу, а саме про закулісні сторони його життя, які залишаються прихованими від глядачів. Дія відбувається наприкінці 1930-х років у Голівуді. Історію розповідає Сесилія Брейді, яка щиро закохана у Монро Стара – центрального персонажа роману. Монро – успішна особистість у кінематографі, який протягом років роботи здобув не лише любов прихильників, але й значний статок. Здавалось би, його життя, яке насичене славою й успіхом, – це прагнення кожного продюсера, однак доля вносить свої неминучі зміни. Після смерті своєї дружини він захоплюється Кейтлін Мур, проте й тут йому судилось зіткнутися з перешкодами [18]. Український переклад цього твору належить Ігорю Ільїну та Олександрю Кальниченко, який було

опубліковано видавництвом «Фоліо» у Харкові 2017 року [96]. В перекладі було знайдено чимало реалій-мір та грошей: цент, акр, долар, дюйм, миля, фут, нікель квортер, дайм, метр. Також перекладачами були додані примітки, на кшталт: квортер – монета в 25 центів; нікель – монетка в п'ять центів. Виготовляється зі сплаву міді та нікелю, звідси й назва; дайм (англ. *dime*) – монетка коштом у 10 центів, або одну десяту долара США. Розглянемо приклади передачі реалій-мір та грошей. **Словниковий відповідник**, який свого часу було транслітеровано. 1)... *his kindly face fixed on a forty cent dinner, including dessert [98]*... – і благодушно схиляє обличчя до обіду ціною в сорок **центів**, включаючи десерт [96]. Цент – дрібна розмінна монета в США, Канаді, Голландії, Данії тощо, яка дорівнює одній сотій грошовій одиниці (долара, гульдена та ін.) [81]. 2) *Thirty acres, with a miniature golf course and a pool and a gorgeous view [98]*. **Тридцять акрів** землі, невеличке поле для гольфу, басейн [96]. 3) *Under the moon the back lot was thirty acres of fairyland [98]*. – У місячному світлі знімальний майданчик являв собою **тридцять акрів** казкової країни [96]. Акр – одиниця виміру земельної площі в Англії і Північній Америці; дорівнює 4047 м² [59]. **Словниковий відповідник**, що свого часу було транскрибовано. 4) *He put her into her car which would have brought eighty dollars from any kindly dealer, and watched it rasp away [98]*. Він допоміг дівчині сісти в її авто, за яке всякий добросердий продавець потриманих автомобілів відвалив би **доларів вісімдесят** [96]. Долар – грошова одиниця США і деяких інших країн [63]. **Словниковий відповідник**. 5)... *as if they lived off him and weren't budging an inch [98]*... так, ніби він зобов'язаний сплачувати їхні рахунки і відступатися від свого вони не збираються й на **дюйм** [96]. Дюйм – одиниця вимірювання довжини, що дорівнює 25,4 мм. [65] 6) *...you could see the leaves on Sunset Mountain two miles away [98]*... що можна було розгледіти листя на горі Сансет-Маунтін, аж за дві **милі** звідси [96]. Миля – це шляхова міра відстані, яка у Великобританії дорівнювала від 0,5 до 11 км [71]. 7) *Sometimes ten feet can be too long-sometimes a scene two hundred*

feet long can be too short [98]. – Іноді й **десять футів** плівки буває задовго, а іноді сцена завдовжки в **двісті футів** – аж занадто коротка [96]. Фут – міра довжини, що дорівнює 30,48 см у країнах з англійською системою мір [79]. **Адаптивне транскодування.** 8) ...*a nickle-and a cardboard match box* [98]. – та один **нікель**... та картонна коробка сірників [96]. 9) *She leaves the nickle on the desk* [98]... – Вона залишає **нікель** на столі [96]... 10) *What was the nickle for? — asked Voxley evasively* [98]. А для чого ж **нікель**? – запитав уникливо Бокслі [96]. **Транскрипція.** 11) *Wylie gave him a quarter* [98]. – Вайлі не втримався й дав йому **квотер** [96]. 12) *He looked at the coins in his hands and selected a quarter* [98]. – Потім зі жмені монет Стар вибрав **квотер** [96]. 13) *She has two dimes* [98]... У неї усього на всього два **дайми** [96]. 14) ...*the two dimes back into her purse* [98]... – а **дайми** кладе в сумочку назад [96]. **Функціональний аналог.** 15) *Stahr could see him plainly a hundred feet off and down* [98]... – Стар чітко бачив його постать за добрих **півсотні кроків** нижче схилом [96]. 16) *Smiling faintly at him from not four feet away was the face of his dead wife* [98]. За **два кроки** від нього з легкою посмішкою було обличчя його покійної дружини [96]. 17) ... *of course they're exaggerating but even if it's only ten feet* [98]... певна річ, вони перебільшують, та навіть якщо це три – **чотири метри** [96]. 18) *Your picture's held over at Roxys and did thirty-seven thousand in Chicago last week* [98]. Твоя картина не сходить з чартів «Роксі» і в одному Чикаго за тиждень принесла **тридцять сім штук** [96]. 19) *I'm ashamed all day long. I think "Rainy Day" grossed 25,000 in Des Moines and broke all records in St. Louis and did 27,000 in Kansas City* [98]. Соромно цілий-цілісінький день. Думаю собі, «Дощовий день» приніс в Де-Мойні тисяч десь **двадцять п'ять**, побив всі рекорди зборів в Сент-Луїсі, в Канзас-Сіті зібрав **двадцять сім штук** [96]. Перекладачі передають тисячу як штуку, використовуючи сленг (розмовний варіант). Це може бути спеціальним стилістичним вибором, щоб передати неформальний тон.

Можемо зробити висновок, що перекладачі мають справу з англійськими / американськими одиницями виміру та залишають

оригінальні одиниці виміру, передаючи їх еквівалентами, що наявні в українській мові. Цікавим є випадок з екзотичними реаліями квортер, дайм та нікель. Ці грошові одиниці мають культурний вплив та є екзотичними, тому перекладачі транскрибують їх.

Висновки до розділу 3

- 1) Розвиток українського перекладу в період незалежності відбувався в складних умовах: початкова криза книговидавництва 1990-х років через економічні фактори змінилася поступовим відновленням галузі з 2000-х років завдяки появі нових приватних видавництв («Факт», «Фоліо», «Віват», «Наш формат», «Видавництво Старого Лева»). Важливу роль відіграли міжнародні програми підтримки (французька програма «Сковорода», програма ЄС «Креативна Європа»). Принципово новими явищами стали масове видання світової гуманітаристики та науково-популярної літератури українською мовою, що раніше були малодоступні українському читачеві, а також поява нових каналів поширення перекладу – дубляж фільмів на телебаченні та окремий курс зарубіжної літератури в школах, що сприяє формуванню читацької культури з раннього віку.
- 2) Аналіз перекладів реалій-мір та грошей у творах Льюїса Керрола «Аліса в країні див» (переклад Валентина Корнієнка), Джорджа Орвелла «Ферма. Рай для тварин» (переклад Юрія Шевчука) та Вальтера Скотта «Айвенго» (переклад Ігоря Давиденка) та Френсіса Скотта Фіцджеральда «Кохання останнього магната» (переклад Ігоря Ільїна та Олександра Кальниченка) виявив різноманітність перекладацьких стратегій.
- 3) Перекладачі використовували словникові відповідники, транскодування, кальки, смисловий розвиток, функціональні аналоги та рідше смисловий розвиток та родо-видову заміну залежно від контексту та функції одиниць виміру в тексті.

- 4) Найпоширенішим прийомом виявився словниковий відповідник, що дозволяє зберегти автентичність оригіналу, а також функціональний аналог і транскодування.
- 5) Валентин Корнієнко та Ігор Ільїн разом з Олександром Кальниченко додали до своїх перекладів пояснювальні примітки щодо співвідношення англійських одиниць виміру до метричної системи та грошових одиниць, що полегшує сприйняття тексту сучасним читачем.
- 6) Перекладачі періоду незалежності прагнули до балансу між збереженням національного колориту оригіналу та доступністю тексту для українського читача, демонструючи вищий рівень перекладацької майстерності та свободи у виборі стратегій порівняно з радянським періодом.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Переклад – це не просто перетворення тексту з однієї мови на іншу. Це також процес перенесення культурних явищ та цінностей з однієї спільноти в іншу. Оскільки переклад завжди відбувається в культурному контексті, він функціонує як засіб міжкультурного діалогу та сприяє розвитку культури, для якої створюється переклад. У галузі перекладознавства «реаліями» називають явища й поняття, притаманні першоджерельній культурі, але відсутні в цільовій. Такі реалії «прив'язують» твір до конкретного місця й часу, надаючи йому національного та історичного забарвлення.

Проблема передачі англійських реалій-мір у художньому перекладі на українську все ще становить певну проблему у перекладознавстві. Незважаючи на численні дослідження, присвячені питанням відтворення культурно маркованих одиниць, проблема збереження автентичності вимірювальних і грошових назв вимагає подальшого осмислення. Реалії-міри поєднують у собі культурну, семантичну й історичну інформацію, що зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу. У контексті перекладознавства вони посідають особливе місце серед безеквівалентної лексики, оскільки поєднують номінативну функцію з національно-культурною специфікою. Стан дослідження питання свідчить про увагу до цієї теми як у вітчизняній (Зорівчак, Карабан, Корунець, Фінкель, Караневич, Лотоцька), так і в зарубіжній традиції (Влахов і Флорін, Ньюмарк, Леппігальме, Педерсен, Айксела, Норд, Харіна, Куямякі, Ларсен, Петтіні). Проте порівняння перекладу реалій-міри у радянській та пострадянській періоди розвитку українського перекладу залишається недостатньо вивченим. Саме ця прогалина зумовлює наукову та практичну значущість проведеного дослідження, адже вона дозволяє не лише простежити еволюцію перекладацьких стратегій, а й оцінити вплив ідеологічних, культурних та соціальних чинників на формування перекладацької норми в різні історичні етапи.

Для вирішення поставленої наукової проблеми було використано комплекс взаємопов'язаних методів. Основним став метод порівняльного аналізу, який дозволив зіставити перекладацькі рішення, застосовані в радянський період і в добу незалежності, у різних жанрах англomовної літератури. Метод дескриптивного перекладацького аналізу забезпечив можливість виявити закономірності у шляхах передачі реалій-мір, визначити провідні тенденції та залежність перекладацьких прийомів від жанрового контексту та історичного періоду. Практичний аналіз, побудований на наших підрахунках, демонструє таке: у радянських перекладах («Квентін Дорвард», «Аліса в Країні Чудес», «Колгосп тварин», «Айвенго», «Пригоди Тома Соєра») системно домінують словникові відповідники (від 7 до 8 у кожному перекладі), поодинокі кальки (1–3), зрідка транскодування (до 2 випадків), і функціональні аналоги («Квентін Дорвард – 6», «Колгоспі тварин» – 4, «Айвенго – 1»), «Пригоди Тома Соєра – 1»). У перекладах доби незалежності картина не є одноманітною: поруч із високою часткою словникових відповідників («Аліса в Країні Див» – 7; «Айвенго» – 17, «Ферма. Рай для тварин – 5», «Кохання останнього магната – 7»), також з'являються інші прийоми – смисловий розвиток («Аліса в Країні Див – 2», «Ферма. Рай для тварин – 1»), адаптивне транскодування, транскрипція, калька; функціональні аналоги (особливо виразно в творах «Ферма. Рай для тварин – 5» і «Кохання останнього магната – 5»). Отже, підіб'ємо підсумок: радянський період загалом тяжіє до стабільної норми словникових відповідників із помірною кількістю кальок / функціональних аналогів, а доба незалежності характеризується не стільки одноманітною «очужувальною» установкою, скільки більшою варіативністю інструментарію; при цьому в історичних романах незалежної доби (наприклад, «Айвенго») теж домінують еквіваленти. Таким чином, жанр і конкретні завдання перекладача істотно модулюють вибір прийомів.

Порівняння отриманих результатів із відомими підходами підтверджує тезу про залежність вибору способу передачі реалій від

характеру тексту, значущості реалії в контексті та комунікативної мети перекладу: закономірності, описані в теоретичних розвідках (класифікації реалій, спектр прийомів – від транскрипції / калькування до функціональних аналогів і описових рішень, а також співвіднесення зі стратегіями доместикації / форенізації), знаходять емпіричне підтвердження у варіативності практик. Співвідношення макростратегій у матеріалі не редукується до протиставлення «радянське – доместикація / незалежність – форенізація»: радше спостерігається градація і контекстна адаптація – із домінуванням словникових відповідників у радянський період і розширенням палітри прийомів у незалежний, залежно від жанру й типу реалії.

Аргументована відповідь на завдання дипломної роботи є такою. По-перше, з'ясовано поняття реалій, розглянуто релевантні класифікації та окреслено коло прийомів їх передачі в перекладі, що стало теоретичною основою аналізу. По-друге, виокремлено та описано типи реалій-мір (виміру довжини, ваги, об'єму тощо) та грошових одиниць і їх зв'язку з паратекстом (примітки / коментарі). По-третє, дібрано і проаналізовано множинні переклади шести творів, що охоплюють радянський та пострадянський / незалежний періоди і різні жанри, з фіксацією прийомів (словникові відповідники, транскодування, калька, функціональний аналог, смисловий розвиток, родо-видова заміна тощо). По-четверте, здійснено аналіз оригінальних англійських текстів і покрокове зіставлення 126 прикладів одиниць мір і грошей з їхніми українськими відповідниками, що дозволило виявити залежності між жанром / періодом і набором прийомів. По-п'яте, встановлено, що способи передачі корелюють із макростратегіями доместикації / форенізації, але не у вигляді жорсткої дихотомії між періодами, а як континуум практик, де радянські переклади частіше спираються на словникові відповідники, транскодування, функціональні аналоги, а рідше – родо-видову заміну, та кальку, тоді як період незалежності демонструє підвищену комбінаційність (функціональні аналоги, словникові відповідники, смисловий розвиток,

транскодування, а рідше – родо-видова заміна) – з урахуванням жанру, очікувань цільової аудиторії та видавничих політик.

Виявлено, що використання паратекстуальних елементів для пояснення реалій-мір залежить від особливостей культури, літературного жанру та намірів перекладача.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розширенні матеріальної бази за рахунок інших жанрових пластів (зокрема дитячої та науково-популярної літератури), у поглибленому аналізі паралелей «реалія-міра – паратекст» (роль приміток / коментарів у керуванні сприйняттям міри / валюти), а також у кількісно-якісних зіставленнях між окремими школами перекладу та видавничими традиціями різних періодів. Окремим напрямом може стати моделювання критеріїв вибору між словниковим відповідником, функціональним аналогом і транскрипцією з огляду на стилістичні вимоги й очікуваний рівень культурної «видимості» в тексті перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айвенго. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Айвенго>. (дата звернення: 24.10.2025).
2. Аліса у Дивокраї. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Аліса_у_Дивокраї. (дата звернення: 22.10.2025).
3. Білецький О. І. Вальтер Скотт і його роман «Квентін Дорвард». *Скотт В. Квентін Дорвард*. Київ : Молодь, 1956. С. 3–10.
4. Білик Н. Англійське середньовіччя у романі «Айвенго». Київ : Веселка, 2006. 22 с.
5. Білодід І. Про критерії якості перекладу. *Теорія і практика перекладу*. Вип. 1. Київ : Вища школа, 1979. С. 3–4.
6. Богуславська Л. А. Відтворення мовної гри Л. Керролла в англо-українських перекладах: когнітивний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Харків, 2017. 246 с.
7. Бурбела В. А. Корецький Юрій Володимирович. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / за ред. І. М. Дзюби, А. І. Жуковського, М. Г. Железняка. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-3585>. (дата звернення: 27.10.2025).
8. Вальтер Скотт. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вальтер_Скотт. (дата звернення: 20.10.2025).
9. Влахов С., Флорин С. Непреводомото в превода. Софія : Наука и искусство, 1990. 356 с.
10. Гете Й. В. Фауст. Київ : Держлітвидав, 1955. 500 с.
11. Джордж Орвелл. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Джордж_Орвелл. (дата звернення: 23.10.2025).
12. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Київ : Факт, 1999. 352 с.

13. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Видавництво при Львівському університеті, 1989. 216 с.
14. Кальниченко О. А. Володимир Миколайович Державин як теоретик та критик перекладу. *Володимир Миколайович Державин. Про мистецтво перекладу: статті та рецензії 1927–1931 років*. Вінниця : Нова Книга, 2015. С. 4–47.
15. Кальниченко О. А., Кальниченко Н. М. Кампанія проти «націоналістичного шкідництва» в перекладі в Україні в 1933–35 роках. *Вісник ХНУ ім. В. Каразіна. Серія «Іноземна філологія»*. 2019. Вип. 89. С. 36–45.
16. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
17. Караневич М. Причини та застосування прагматично зумовленої генерації. *Наукові виклади*. 2012. Вип. 4. С. 66–70.
18. Колесник І. В. Культурологічні аспекти перекладу (на матеріалі передачі реалій-мір в художній прозі) : магістерська робота / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 76 с.
19. Колесник І. В., Кальниченко О. А. Культурологічні аспекти перекладу (на матеріалі передачі реалій-мір в художній прозі). *In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства: Збірник студентських статей*. Вип. 19. Харків : НТМТ, 2019. С. 106–111.
20. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років. Вінниця: Нова Книга, 2015. 360 с.
21. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
22. Кочур Г. Здобутки й перспективи. *Всесвіт*. 1968. № 1. С. 92–97.

23. Леппігальме Р. Реалії. *Енциклопедія перекладознавства*. Т. 2. пер. з англ. / за ред.: Іва Гамб'є та Люка ван Дорслар ; за заг. ред.: О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020. 584 с.
24. Лотоцька О. Особливості перекладу мовних реалій як одиниць безеквівалентної лексики (на основі прозових творів О. Генрі). *Наукові виклади*. 2012. Вип. 3. С. 71–73.
25. Лучук О. Animal Farm Джорджа Орвелла в українській перекладній літературі. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. № 30. С. 382–395.
26. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1999. 446 с.
27. Палопоскі О. Одомашнювальний та очужувальний переклади. *Енциклопедія укр перекладознавства*. Т. 2 : пер. з англ. / за ред.: Іва Гамб'є та Люка ван Дорслара ; за заг. ред.: О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020. 584 с.
28. Пригоди Тома Сойєра. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пригоди_Тома_Сойєра. (дата звернення: 28.10.2025).
29. Рильський М. Твори в 20 томах. Т. 16. Київ : Наукова думка, 1987. 597 с.
30. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
31. Стріха М. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням. Київ : Дух і Літера, 2020. 520 с.
32. Фінкель О. Теорія й практика перекладу. Харків : Державне видавництво України, 1929. 164 с.
33. Френсіс Скотт Фіцджеральд. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Френсіс_Скотт_Фіцджеральд. (дата звернення: 29.10.2025).

34. Aixela J. F. Culture Items in Translation / eds. R. Alvarez and M. Carmen Africa Vidal. *Translation, Power, Subversion*, Clevedon: Multilingual Matters, 1996. P. 52–78.
35. Animal Farm. URL: <https://www.britannica.com/topic/Animal-Farm>. (дата звернення: 18.10.2025).
36. Batchelor K. *Translation and Paratexts*. London / New York : Routledge, 2018. 214 p.
37. Caniato M., Crocco C., Marzo S. Doctor or Dottore? How well do honorifics travel outside of Italy? *The Journal of Specialised Translation*. 2015. P. 181–204.
38. De Voto B. *Mark Twain at work*. Cambridge : Harvard University Press, 1942. 144 p.
39. Friedberg M. *Literary Translation in Russia: A Cultural History*. University Park (PA) : The Pennsylvania State University Press, 1997. 234 p.
40. Gérard G. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge : Cambridge University Press. 1997. 427 p.
41. Gürçağlar S. T. Paratexts / eds. Ives Gambier, Luc van Doorslaer. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 2. Amsterdam : John Benjamins, 2011. P. 113–116. <https://doi.org/10.1075/hts.2016.par1> / переклад: Гюрчалар С. Т. Паратексти. *Енциклопедія перекладознавства* : у 4 т. Т. 2 : пер. з англ. / за ред.: Іва Гамб'є та Люка ван Дорслара; за заг. ред.: О. А. Кальниченко та Л. М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020. 584 с.
42. Khachatryan A. Strategies of rendering realia in mediated literary translation. Anna Khachatryan. *Translation Studies: Theory and Practice*, 2024. P. 78–89. DOI: [10.46991/TSTP/2024.SI.2.078](https://doi.org/10.46991/TSTP/2024.SI.2.078).
43. Kharina A. *Realia in Literary Translation. A quantitative and qualitative study of Russian realia in Norwegian and English translations*: Ph. D. Dissertation. Oslo : University of Oslo, 2018. 298 p.
44. Kujamäki P. *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder: Ideologie, Poetik und Funktionen liter-arischer Übersetzung*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 1998. 333 p.

45. Lopenen M. Translating irrealia: Creating a semiotic framework for the translation of fictional cultures. *Chinese Semiotic Studies*, 2009. № 2. P. 165–175.
46. Nedergaard-Larsen B. Culture-bound problems in subtitling. *Perspectives: Studies in Translatology*, 1993. № 2. P. 207–241.
47. Newmark P. A textbook of translation. Translating and interpreting. Englewood Cliffs : Prentice Hall International, 1988. 292 p.
48. Nord C. Translation as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. Manchester : St Jerome, 1997/2001. 154 p.
49. Orwell G. The Complete Works of George Orwell / ed. Peter Davison. London : Secker & Warburg, 1998. Vol. 19: It Is What I Think: 1947–1948. 539 p.
50. Pedersen J. Subtitling Norms for Television. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2020. 242 p.
51. Pettini S. The translation of realia and irrealia in game localization: Culture-specificity between realism and fictionality. London / New York : Routledge, 2022. 231 p.
52. Pym A. Translation solutions for many languages. Histories of a flawed dream. London / New York : Bloomsbury Publishing, 2016. 304 p.
53. The Last Tycoon. URL: <https://www.britannica.com/topic/The-Last-Tycoon-novel-by-Fitzgerald>. (дата звернення: 29.10.2025).
54. The real Tom Sawyer revealed: a hard-drinking and heroic fire fighter who saved 90 people from a steamship crash and was the inspiration for Mark Twain's famous character. URL: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2211439/The-REAL-Tom-Sawyerrevealed-A-hard-drinking-heroic-fighter-saved-90-people-steamship-crashinspiration-Mark-Twains-famous-character.html>. (дата звернення: 26.10.2025).
55. Venuti L. Genealogies of Translation Theory: Schleiermacher. *TTR*. 1991. Vol. 4, № 2. P. 125–150. DOI: <https://doi.org/10.7202/037096ar>.

56. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London / New York: Routledge, 1995. 353 p.

57. Vinay J. P., Darbelnet J. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode de traduction*. Paris : Marsel Didier, 1975. 331 p.

58. Zeynalova K. Translation Challenges of Cultural Realia in English Literary Texts: Semantic and Pragmatic Aspects. *Euro-Global Journal of Linguistics and Language Education*. 2024. Vol. 2. № 2. P. 70–78. DOI: [10.69760/egjlle.250008](https://doi.org/10.69760/egjlle.250008).

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

59. Акр. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=акр>. (дата звернення: 29.10.2025).

60. Бушель. URL: <https://goroh.pp.ua/Тлумачення/бушель>. (дата звернення: 19.10.2025).

61. Гайда. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Гайда_\(одиниця_виміру\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Гайда_(одиниця_виміру)). (дата звернення: 25.10.2025).

62. Гульден. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=гульден>. (дата звернення: 25.10.2025).

63. Долар. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=долар>. (дата звернення: 26.10.2025).

64. Дукат. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Дукат_\(монета\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Дукат_(монета)). (дата звернення: 20.20.2025).

65. Дюйм. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=дюйм>. (дата звернення: 19.10.2025).

66. Крона. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Крона>. (дата звернення: 25.10.2025).

67. Ліар. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ліар>. (дата звернення: 20.10.2025).

68. Ліга. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ліга_\(одиниця_довжини\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ліга_(одиниця_довжини)). (дата звернення: 20.10.2025).

69. Льє. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=льє>. (дата звернення: 19.10.2025).

70. Марка. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Марка_\(значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Марка_(значення)). (дата звернення: 24.10.2025).

71. Миля. URL: <https://goroh.pp.ua/Тлумачення/Миля>. (дата звернення: 19.10.2025).

72. П'ядь. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=п'ядь>. (дата звернення: 19.10.2025).

73. Пенс. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3>. (дата звернення: 19.10.2025).

74. Реал. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB>. (дата звернення: 25.10.2025).

75. Сніп. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сніп>. (дата звернення: 26.10.2025).

76. Стопа. URL: <https://goroh.pp.ua/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF>. (дата звернення: 19.10.2025).

77. Унція. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%83%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>. (дата звернення: 19.10.2025).

78. Фунт. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=стерлінг>. (дата звернення: 19.10.2025).

79. Фут. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=фут>. (дата звернення: 19.10.2025).

80. Цаль. URL: <https://goroh.pp.ua/Тлумачення/цаль>. (дата звернення: 19.10.2025).

81. Цент. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=цент>. (дата звернення: 24.10.2025).
82. Цехін. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Цехін>. (дата звернення: 24.10.2025)
83. Червінець. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Червінець>. (дата звернення: 24.10.2025).
84. Шекель. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=шекель>. (дата звернення: 25.10.2025).
85. Шилінг. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%88%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3>. (дата звернення: 19.10.2025).
86. Ярд. URL: <https://slovnyk.ua/?swrd=ярд>. (дата звернення: 19.10.2025).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

87. Керрол Л. Аліса в Країні Див / за ред. І. Малковича / переклад В. Корнієнка / вірші в перекладі М. Лукаша. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2010. 264 с.
88. Керрол Л. Аліса в країні Чудес / переклад Г. Бушиної / за ред. М. О. Лукаша. Казки. Київ : Радянський письменник, 1960. 244 с.
89. Орвелл Дж. Ферма. Рай для тварин / переклад Ю. Шевчука. *Всесвіт* № 1, 1991. 112 с.
90. Оруел Г. Колгосп тварин / переклад І. Чернятинського. Мюнхен : Видавництво «Прометей», 1947. 91 с.
91. Скотт В. Айвенго / переклад І. Давиденка. Київ : Видавництво Країна Мрій, 2009. 400 с.
92. Скотт В. Квентін Дорвард / за ред. Г. М. Терещенко. Роман. Київ : Школа, 2008. 480 с.
93. Скотт В. Квентін Дорвард / переклад А. Білецького та Н. Білецької. Київ : Молодь, 1956. 479 с.

94. Скотт В. Програмні твори. Шкільна бібліотека. Зарубіжна література в освіті / переклад А. Волковича. Київ : Обереги, 2001. 746 с.
95. Твен М. Пригоди Тома Соєра / переклад Ю. Корецького. Київ : Веселка, 1982. 175 с.
96. Фіцджеральд Ф. Скотт. Кохання останнього магната / переклад І. Ільїна, О. Кальниченка. Харків : Фоліо, 2017. 192 с.
97. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/19002/pg19002-images.html>. (дата звернення: 17.10.2025).
98. Fitzgerald F. Scott. The Last Tycoon. URL: Fitzgerald F. Scott. The Last Tycoon. URL: <http://almabooks.com/wp-content/uploads/2016/10/The-Last-Tycoon-Excerpt.pdf>. (дата звернення: 29.10.2025).
99. Orwell G. Animal Farm. URL: <https://gutenberg.net.au/ebooks01/0100011h.html>. (дата звернення: 18.10.2025).
100. Scott W. Ivanhoe. URL: <https://gutenberg.org/cache/epub/82/pg82-images.html>. (дата звернення: 24.10.2025).
101. Scott W. Quentin Durward. URL: <https://www.gutenberg.org/files/7853/7853-h/7853-h.htm>. (дата звернення: 02.08.2025).
102. Twain M. The Adventures of Tom Sawyer. URL: <https://gutenberg.org/cache/epub/74/pg74-images.html>. (дата звернення: 26.10.2025).

SUMMARY

The problem of rendering realia, particularly measurement realia, in literary translation remains highly relevant due to the need to ensure cultural adequacy of translation in the context of globalization and intercultural communication. Despite a significant number of studies devoted to the general issues of translating realia (S. Vlachov, S. Florin, R. Zorivchak, P. Newmark, L. Venuti, R. Leppihalme, P. Kujamaki), the specific problem of conveying units of measurement and monetary names in fiction still requires further consideration. Such units combine semantic, cultural, and historical information, and therefore their translation demands a special approach that takes into account not only linguistic but also cultural-cognitive factors. The necessity to preserve the authenticity of the literary work while adequately rendering nationally marked elements determines the relevance of the research.

The aim of the research is to comprehensively study the peculiarities of rendering English measurement realia in Ukrainian literary translation, considering the genre specificity of the source text and the historical period of translation.

To achieve this aim, the following tasks were set:

- to clarify the notion of realia and analyze their classification and ways of rendering in translation;
- to determine the main types of measurement realia;
- to find multiple translations produced in the Soviet period and in the era of Ukraine's independence across different genres;
- to select sentences containing measurement realia from English texts and their Ukrainian equivalents;
- to identify translation techniques depending on the genre and the time of translation;
- to establish whether the methods of rendering measurement realia correspond to the global strategies of foreignization and domestication.

To achieve the stated aim and accomplish the research objectives, a set of interrelated methods was applied. The comparative analysis method was used to contrast translations belonging to different historical periods and genres, which made it possible to trace the evolution of translation strategies over time. The descriptive translation analysis method was employed to identify the techniques used for rendering measurement realia and to determine the factors influencing the translator's choice of a particular strategy.

The scientific novelty of the research lies in the fact that, for the first time, it undertakes a comparative analysis of translation techniques used in the Soviet period and in the era of Ukraine's independence, which makes it possible to observe the dynamics of changes in approaches to rendering measurement realia. The novelty also consists in the integration of linguistic, cultural, and historical-translation perspectives, providing a more comprehensive understanding of the mechanisms underlying the translator's decision-making process.

The theoretical significance of the study lies in its contribution to translation theory, particularly in the aspect of rendering English realia-measures in literary works into Ukrainian, taking into account the genre-specific features and temporal transformations of translation approaches.

The practical value of the results consists in their applicability in both academic teaching and professional translation practice. The materials and findings of the research can be used in the teaching of university courses such as *Theory and Practice of Translation*, *Comparative Stylistics of English and Ukrainian*, *History of Translation*, and the special course *Literary Translation* offered by the Department of Translation Studies. The results may serve as the basis for designing practical exercises for analyzing translation strategies, developing translation tasks focused on non-equivalent vocabulary, and preparing methodological materials on literary translation. The observations and conclusions obtained contribute to the formation of students' translation competence, the development of sensitivity to culturally marked linguistic

elements, and the understanding of the role of genre and historical context in the process of translation.

The master's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions to the chapters, general conclusions, and a list of references.

The first chapter is devoted to the definition, classification, and translation principles of realia, with special attention to measurement realia as a distinct category. It summarizes the approaches of prominent scholars such as Vlahov and Florin, R. Zorivchak, P. Newmark, R. Leppihalme, P. Kujamaki and highlights the correlation between realia translation and global strategies of foreignization and domestication. The chapter also explores theoretical perspectives on how units of measurement and money names function as carriers of cultural and historical meaning.

The second chapter examines the translation of measurement and monetary units in Ukrainian literary translations of the Soviet period. It analyzes a number of works including *Quentin Durward*, *Ivanhoe* (by Walter Scott), *Alice's Adventures in Wonderland* (by Lewis Carroll), *Animal Farm* (by George Orwell), and *The Adventures of Tom Sawyer* (by Mark Twain). The study reveals a general tendency toward domestication and functional substitution typical of the Soviet school of translation, aimed at ensuring accessibility for the target reader. Translator's notes and contextual clarifications are also discussed as tools for adapting culturally distant realia.

The third chapter focuses on translations created in the period of Ukraine's independence, where a clear shift towards foreignization can be observed. Translators tend to preserve the original form of realia through transcription, transliteration, and commentary, thereby maintaining the national and historical color of the original text. Examples from modern Ukrainian translations of *Alice's Adventures in Wonderland*, *Animal Farm*, *Ivanhoe*, and *The Last Tycoon* (by F. S. Fitzgerald) illustrate this evolution. The analysis demonstrates that contemporary translators show greater awareness of cultural and cognitive aspects of realia, treating them as integral to the author's worldview.

Overall, the study analyzes 126 examples of measurement and monetary realia from the selected works and their Ukrainian translations, enabling a detailed comparison of translation strategies across time and genres.

The results of the research were presented at the Scientific Conference of V. N. Karazin Kharkiv National University in November 2025. Based on the findings of the study, a scientific article “Translating English realia-measures in literary translation into Ukrainian: genre dependence and temporal transformations” was prepared and published.